

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Plzeň 2014

Markéta Česalová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Tvrze v okrese Praha - západ

Markéta Česalová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra archeologie

Studijní program Archeologie

Studijní obor Archeologie

Bakalářská práce

Tvrze v okrese Praha - západ

Markéta Česalová

Vedoucí práce:

PhDr. Josef Hložek, Ph.D.

Katedra archeologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedeníh pramenů a literatury.

Plzeň, červen 2014

.....

Touto cestou bych především chtěla poděkovat svému vedoucímu práce PhDr. Josefu Hložkovi, Ph.D. za jeho cenné rady a vynaložený čas, který strávil během průběhu psaní mé práce. Další poděkování patří mé rodině, která mne provázela během terénních částí a především za podporu.

OBSAH

1. ÚVOD	14
2 CÍLE A METODY PRÁCE	15
3 DEFINICE TVRZE	16
4 STAVEBNÍ VÝVOJ ČESKÝCH TVRZ	19
4.1. Nejstarší období – do poloviny 14. století.....	20
4.2. Rozkvět před husitskou revolucí (1350 – 1420)	21
4.3. Husitská revoluce a pozdní gotika (1420 – 1520).....	22
4.4. Období rané renesance (1520 – 1550)	23
4.5. Období vrcholné a pozdní renesance (po r. 1550)	25
4.6. Sakrální funkce tvrze	25
4.7. Hospodářské zázemí tvrze	25
4.8. Život na tvrzi	26
4.9. Příklad přestavby tvrze na lokalitě Roztoky	27
4.10. Zanikání tvrzí	29
5 SOUPIS A STRUČNÁ HISTORIE TVRZÍ	30
5.1. okres Praha - západ	30
5.2. okres Kladno.....	52
6 NEDESTRUKTIVNÍ ARCHEOLOGIE	56
6.1. Povrchový průzkum	57
6.2. Středověká sídla.....	57
7 VLASTNÍ TERÉNNÍ PRŮZKUM	58

7.1 Vybraná oblast okres Praha - západ, okres Kladno.....	59
7.2 Průběh výzkumu na tvrzišti Vrapice.....	59
8 ZÁVĚR	61
8.1 Tvrze vystavěné ve 13. století	62
8.2 Tvrze vystavěné v 1. polovině 14. století	62
8.3 Tvrze vystavěné v 2. polovině 14. století	63
8.4 Tvrze vystavěné v 1. polovině 15. století	64
8.5 Tvrze vystavěné v 2. polovině 15. století	65
8.6 Tvrze vystavěné v 16. století	65
8.7 Vznik tvrze v 17. století.....	65
8.8 Vznik tvrze nezjištěn	66
9 ZÁNIK TVRZÍ	69
10 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	70
INTERNETOVÉ ZDROJE PŘÍLOH.....	74
11 RESUMÉ	75
12 PŘÍLOHY	76

1. ÚVOD

Tématem této bakalářské práce je provedení hodnocení středověkých tvrzí dochovaných na území dnešního okresu Praha-západ a částečně také na území okresu Kladno. Cílem práce je celkové hodnocení této kategorie středověkých opevněných objektů na sledovaném území s ohledem na jejich dobu vzniku, zvolené staveniště, charakter zástavby a jejich širší hospodářsko provozní kontext a vazby na další typy středověkých sídel. Pro vlastní terénní dokumentaci jsem si zvolila tvrz Vrapice okr. Kladno, dochovanou v podobě značně transformovaných terénních reliktnů. Změny terénního reliéfu na této lokalitě byly způsobeny zejména jejím mladším využitím i v důsledku vzniku mladší parazitní zástavby.

2 CÍLE A METODY PRÁCE

Cílem bakalářské práce je hodnocení sídelně geografického kontextu tvrzí na sledovaném území, jejich stavební podoby a jejich vzniku za použití metod terénního průzkumu (k této problematice Kuna 2004) a edic dochovaných písemných pramenů (Emler 1882; 1890) či dalších historicky orientovaných prací (např. Sedláček 1882-1927). S ohledem na stav dochování jednotlivých lokalit byl proveden jejich podrobný povrchový průzkum a v případě tvrze Vrapice také geodetická dokumentace dochovaných terénních reliktních útvarů (k otázkám dokumentace reliéfních útvarů např. Vařeka 2005, 2 ; Kuna 2004, 238) Tvrze jsou v rámci sledovaného území dochovány ve velice různém stavu, v podobě terénních reliktních útvarů, v podobě skromných pozůstatků zděných konstrukcí, pohlcené mladší zástavbou různého účelu a kvalitativní úrovně a některé z objektů pak zcela zanikly. Povrchový průzkum pak byl u jednotlivých lokalit prováděn s ohledem na jejich stav dochování a také s ohledem na přístupnost jednotlivých objektů. V některých případech (např. tvrz v Libochovičkách) byla možná pouze orientační obhlídka lokality. Celkem bylo ve sledované oblasti zaznamenáno 41 tvrzí, z nichž 12 bylo dochováno pouze v pramenech písemné povahy. Všechny lokality byly zpracovány do podoby databáze (k otázkám využití databází v archeologii Neustupný 1994, 121). V přiložené databázi byla v rámci jednotlivých deskriptorů hodnocena doba jejich vzniku jednotlivých objektů ve sledované oblasti (v mnoha případech pouze rámcově dle písemných záznamů týkajících se příslušných predikátů), osoba stavebníka, typ staveniště, vztah k současné sídelní struktuře a sakrální stavbě, pozornost byla věnována přítomnosti poplužního dvora a celkovému stavu dochování jednotlivých objektů.

V rámci sledovaného území se nachází také dva opevněné objekty charakteru hradu (k definici tohoto termínu Durdík - Bolina 2001; Gabriel 2006). Tyto objekty však byly s ohledem na tématické zaměření práce a její limitovaný rozsah pominuty.

3 DEFINICE TVRZE

V souvislosti s opevněnými objekty charakteru tvrze se v období středověku a novověku můžeme setkat s velmi různými označeními, např. tvrz, feste, propugnaculum, munitio a překvapivě také hrad. Tato rozrůzněnost názvů či označení vztahujících se k tomuto typu opevněných objektů může být dána různými jazykovými zvyklostmi v dané oblasti Čech či Evropy. S tímto jevem se pak setkáváme také v případě označení jednotlivých částí hradních organismů i k hradům přihrazených sídelních aglomerací (srov. např. Meyer 2004, 217 a 219). Nemalou roli pak zde hrálo také vzdělání pisatele daného dokumentu, kde je objekt zmiňován, jeho charakter a v neposlední řadě také možné další pohnutky, které jej vedly k danému označení opevněné lokality. Příkladem může být lokalita Hradenín, označovaná v pramenech písemné povahy jako hrad, tvrz či jako „*hrad Hradenín, tvrz tak řečená*“ (Durdík a kol. 1998). Dynamický systém evropského středověku a novověku pak mohl prakticky totožné objekty a to z hlediska významu i stavební podoby, označovat v různých obdobích jejich existence různými názvy (Gabriel 2006, 14). Při definici termínu „tvrz“ je tak nezbytné vycházet z širokého spektra archeologickými transformacemi postižených lokalit a z jejich formální struktury a nikoliv z kategorií živé kultury (Gabriel 2006, 47).

Oproti hradu se v případě tvrzí jedná o kvalitativně nižší typ středověkého opevněného sídla. Tvrz je charakteristická spíše menšími rozměry a má většinou přímou vazbu na vesnici a také v mnoha případech plní, vedle funkce rezidenční a správní také mnohdy akceptovanou funkci hospodářskou. V případě nebezpečí či lokálního krátkodobého střetu dokázala poskytnout svému majiteli úkryt, ale proti pravidelnému vojenskému nátlaku dlouho neobstála (Durdík 2002, 566). Tvrz představuje středověký opevněný objekt lišící se od běžné usedlosti zejména charakterem, resp. existencí fortifikace.

Od rezidenčního dvora se pak opět liší existencí mohutnější fortifikace, zejména příkopu (Novák 2012, 8). Se samostaným opevněným objektem se však setkáváme také v prostoru některých rezidenčních dvorů Třebekov (Anderle – Rožmberský – Švábek 1984) a Džbánek (Anderle – Rožmberský – Švábek 1985)

Tvrze řadíme do skupiny středověkých panských sídel (Durdík a kol. 1998, V). Tvrzí obecně rozumíme středověké feudální opevněné sídlo, vázané převážně na vesnické prostředí (Kašička 1984, 3). Jedním z charakteristických rysů sídel drobné šlechty byla jejich vazba na půdu, která k nim patřila a vazba na poddané, kteří tu půdu obdělávali (Kašička 1985, 57). Každé panské sídlo se v období středověku vyznačovalo několika hlavními funkcemi. Mezi nejvýznamnější patřila rezidenční, symbolická, obranná, správní a v neposlední řadě také hospodářská. Spektrum funkcí se u jednotlivých objektů pak mohlo velmi významně lišit. Zcela odlišné postavení měla tvrz jako centrum malého či rodícího se šlechtického dominia a tvrz situována v rámci rozsáhlých pozemkových držav významných šlechtických rodů, kde mohla převažovat např. funkce hospodářská či vojenská – příkladem může být jihočeská tvrz Tichá, která představovala významný vojenský opěrný bod rožmberského dominia v prostoru mezi Novými Hrady a Českým Krumlovem (Durdík 2002, 383). O vojenském významu objektu hovoří také zpráva purkrabího z Tiché odeslaná na Krumlov, *“...jelikož se Němčicie zběrajú, opatřte Tichú...”* (Durdík, 2008). Některé lokality pak měly výrazně rezidenční charakter, čemuž odpovídala mnohdy zcela špičková kamenná architektura inspirovaná v případě některých lokalit vyšším sociálním prostředím (např. Litovice; Rykl 1984, 85). Zcela jiné postavení pak mohly mít objekty ve vlastnictví nobilitovaných měšťanů, zejména v okolí Prahy nebo Kutné Hory. Jejich vlastnictví vycházelo z odlišných potřeb nobilitovaného měšťana lišících se od potřeb příslušníka drobné šlechty. Většina tvrzí pak nebyla z hlediska obrany koncipována jako vojenská pevnost, ale jako objekt, který měl poskytnout svému majiteli jistou ochranu v případě

přepadu či krátkodobého lokálního konfliktu. Některé z tvrzí však byly zajištěny nejen baštami schopnými vedení aktivní obrany, ale také opevněními vysunutými mimo vlastní areál tvrze (např. Průhonice; Kašička 1984, 69). V předpolí tvrzí se pak můžeme setkat s hospodářskými dvory různé kvalitativní úrovně. Hospodářský dvůr tvořil jakýsi spojovací článek mezi panským sídlem a jeho ekonomickým zázemím (Chotěbor 1991, 179). Některé dvory se podílely nejen na hospodářském provozu objektu, ale v případě velmi stísněných tvrzí zejména s centrálním pahorkem, na kterém mohla stát maximálně nevelká věžovitá stavba (např. Tasov; Hložek-Křivánek-Procházka 2010) mohly tyto ohrazené či v některých případech opevněné areály přejímat také některé z dalších funkcí tvrze, např. funkci rezidenční (Chotěbor 1991, 179).

Na počátku výstavby tvrzí, během 13. století, si stavbu tvrze, jakožto nákladného středověkého sídla, mohli dovolit převážně rytíři a zemané. Smyslem těchto staveb bylo především upozornění na společenský status nižší šlechty a její nadřazenosti nad venkovským lidem (Durdík a kol. 1998, VIII). K výstavbě tvrzí se postupně připojila i církve (Durdík a kol. 1998, VIII). Od 2. poloviny 14. století se k výstavbě tvrzí řadí také bohatí měšťané, především z okolí Prahy (Durdík a kol. 1998, VIII). V 15. a 16. století se situace výstavby tvrzí nemění. V mnoha případech šlechta na tvrzi nepobývala, měla zde své purkrabí, správce či nájemce, kteří spravovali jejich državy (Kašička 1984,6).

4 STAVEBNÍ VÝVOJ ČESKÝCH TVRZÍ

Hlavním znakem oddělujícím lokalitu charakteru tvrže od hradu je její návaznost na osídlení a hospodářské zázemí (Durdík a kol. 1998, XI). Tvrz představovala kontaktní spojení sídla s hospodářským zázemím (Plaček 2008, 214). Dvory připojené k tvrzi tvoří její bezprostřední hospodářské zázemí (Chotěbor – Smetánka 1985, 48). Panské, respektive hospodářské dvory se stávají od 13. století běžnou součástí venkovských sídlišť i tzv. sídlištních komplexů (Durdík 1998) Frekvence jejich výstavby souvisí bezpochyby se strukturálními změnami v zemědělství a objevují se na panstvích církevních a o něco později i na majetcích drobných feudálů (Plaček 1986, 345).

V minimálních případech byla tvrz vystavěna v terénu tak, aby se valem nebo příkopem zabezpečila jen jedna či dvě strany tvrže. Ve většině případů byl zvolen obvodový příkop, před kterým byl z vykopaného materiálu vystavěn/navršen val, a často byla zvýšena její vnitřní plocha. Právě terénní úpravy jsou v mnohých případech to jediné, co se nám po tvrzích dochovalo (Durdík a kol. 1998, XI). Většina středověkých tvrzí v počátečních fázích svého života byla koncipována jako objekty stavebně nepříliš složité. Jejich současný stav je pak mnohdy formován složitým stavebním vývojem směřujícím povětšinou k sídlu jiného charakteru – tedy zámku či k užitnému využití někdejších opevněných sídel (Chotěbor 1982, 357).

Tvrze lze typologicky rozdělit na typ tvrže s obvodovou zástavbou a typ s volně stojící stavbou věžovou či palácovou (Chotěbor 1982, 357). Oba typy tvrzí přetrvávají po celé období výstavby tvrzí. Obvodová zástavba vzniká i někdy také postupně přikládáním vnitřní zástavby k původní obvodové fortifikaci. V tomto případě je důležité během typologické klasifikace rozlišovat dispozici vzniklou během jedné stavební etapy od rozšiřování starších tvrzí (Chotěbor 1982, 357 – 358). Ve spodní části

obytného objektu nebo útočištné věže se nacházela skladovací prostora (Durdík a kol. 1998, XII). Obytné prostory bývaly v patrech povětšinou palácových staveb či v horních patrech útočištných věží (Kašička 1984, 4). Sociálně silnější jedinci – bohatí feudálové, církve, či měšťané, stavěli své tvrže mohutnější nebo své sídlo postupem času doplňovali. Od počátku výstavby tvrzí je pak možné předpokládat v jejich areálech také hospodářské a provozní objekty lehčí konstrukce. Součástí vybavení honosných tvrzí či objektů stojících na pomezí mezi hradem a tvrzí se pak stávaly také kaple (Kašička 1984, 4).

Církví stavěné tvrže vznikaly jako opěrné body hospodářsko – vojenského charakteru, které fungovaly v příhodných místech jako řídicí centra vzdáleného mateřského domu (např. břevnovská Ruzyně; Charvátová 1985, 289). V mnoha případech klášter tvrz propůjčil a dosazoval na své objekty nápravníky (Sommer 1977, 119). Tvrz vyhovovala konventu nejen z ekonomického hlediska, kdy tvořila zemědělské zázemí kláštera či jako hospodářský objekt, ale i jako jednotka s vojenským potenciálem (Sommer 1977, 119).

4.1. Nejstarší období – do poloviny 14. století

První feudální sídla v našich zemích mají předchůdce ve Velkomoravské říši (Kašička 1984,8) Dříve se jednalo o opevněné dvorce, které zanikají kolem 13. století (Kašička 1984, 9). Tvrže se u nás začínají zakládat na konci 12. – více však v průběhu 13. století jako charakteristické stavební prvky opevněných sídel menší šlechty (Hejna 1978, 76). Od 2. pol. 13. století se objevují stavby tvrzí v pestré typologické škále. Ke stavbě se používá jak typ s obvodovou zástavbou, tak typ s izolovanou stavbou, v některých případech obytnou (Chotěbor 1989, 257). Zděnou, patrně obytnou věž můžeme nalézt v Roztokách u Prahy, avšak nebyla blíže datovaná. Je starší než 2. polovina 14. století a náleží k ní obvodová hradba vymežující areál tvrziště (Chotěbor 1989, 258). Vedle hlavní sídelní funkce je existence druhotných provozních

článků, v podobě přilehlých hospodářských stavení a stájí, v tomto období maximálně omezena. Jako příklad lze uvést tvrz v Koválově, kde byla archeologickým výzkumem zjištěna existence izolované dřevěné čtverhranné stavby, na kterou navazoval svah obvodového příkopu (Kašička 1990, 193). V 1. polovině 14. století se zvyšuje počet typologických variant tvrzí. Značná variabilita tohoto typu opevněných sídel i stav jejich dochování do jisté míry ovlivňuje také výzkum této kategorie opevněných lokalit (Chotěbor 1989, 259). Tvrze stavěli především příslušníci drobné šlechty, kteří zde plnili své manské povinnosti (např. zabezpečení zbraní, zbroje, koní, loveckých potřeb apod.). Vedle drobných feudálů stavěli tvrze i vyšší feudální vrstvy světské i církevní. Proto lze předpokládat, že tito vlastníci vnesli do dispozice sídla i nový prvek – rezidenční prostory pro občasný pobyt a návštěvy svých pánů (Kašička 1990, 194).

4.2. Rozkvět před husitskou revolucí (1350 – 1420)

Druhá polovina 14. století, tedy za vlády Karla IV. a v první polovině panování Václava IV., znamená rozkvět výstavby tvrzí. Je viditelný i rozkvět v pestrosti výstavby na úkor její obranyschopnosti. S tímto trendem se však setkáváme také v prostředí hradní architektury (Durdík a kol. 1998, XVII). Přežívá forma s nižší obvodovou zástavbou, ale hlavním typem je tvrz s obytnou věží, která zároveň slouží jako obranná (Kašička 1984, 17 – 18).

Kolem poloviny 14. století pravděpodobně mizí typ s okrouhlou obvodovou zástavbou. Obvodová zástavba zůstává, ale půdorys tvrziště se mění k pravidelným pravoúhlým tvarům (např. tvrz v Dřevčicích, okr. Praha – východ; Chotěbor 1989, 268). Nejpočetnějším typem se stává centrální stavba na čtverhranném půdoryse. U malých staveb postrádáme dvůr a tvrz je obklopena příkopem (Durdík a kol. 1998,

XVIII). Začínají se vyvíjet palácové tvrze, kdy je stavba přiložena k obvodové fortifikaci (Durdík a kol. 1998, XVIII). Řada objektů mohla být inspirována nástupem významu věžových paláců na hradech, jež byly vystavěny za vlády Václava IV. (např. Točník; Menclová 1976, 155 a Nový Hrad u Kunratic; Menclová 1976, 176). U složitějších typů tvrzí bylo použito paláce i věže, aby objekt zastával jak obytnou, tak obrannou funkci (Durdík a kol. 1998, XIX).

Období od počátku 14. století do počátku 15. století považujeme za nejvýraznější a vrcholný časový úsek výstavby našich tvrzí. Z hlediska vnitřního provozu a života však tyto změny byly pouze dílčí, dané vývojem kultury bydlení, hospodářské a vojenské techniky (Kašička 1990, 194). Reprezentační charakter představují tvrze např. v Kolodějích (Sedláček 1870) a Roztokách (Einhorn – Wagner 1974, 70). Centrem života se na velkých tvrzích stává obytná světnice, na kterou se přímo či nepřímo vázaly ložnice. Stěny sálů často zdobí ornamentální i figurová malba (Kašička 1990, 194).

4.3. Husitská revoluce a pozdní gotika (1420 – 1520)

Období pozdního středověku vnáší do podoby nově vystavěných tvrzí bohaté architektonické formy a hospodářská zázemí se začínají orientovat na přidružená výrobní odvětví (Kašička 1985, 61). V podobě tvrzí se odráží používání palných zbraní, kdy se obvodové hradby doplňovaly dělostřeleckými baštami (např. Malešov; Durdík a kol. 2000; Kašička 1984, 30). Na hranicích střečeského kraje zaniklo během husitských válek zhruba 150 tvrzí a stejný počet byl znovu vystavěn. Tvrze, jež byly zničeny, patřily většinou klášterům a katolickému panstvu (Kašička 1984, 30).

Z ekonomických důvodů i z důvodu lepší obranyschopnosti se opět přechází k jedné hlavní obytné stavbě, která místo do délky jde více do výšky a má proto věžový nebo věži se blížící tvar (Durdík a kol. 1998,

XXII). Plášťové tvrže se v tomto období přestávají téměř stavět, až na některé výjimky; např. Dřetovice (Durdík a kol. 1998, XXII; Procházka 2007, 771). U obytných staveb je patrný sociální propad nižší feudální šlechty, což se projevuje v návratu k jednodušším typům tvrzí (Durdík a kol. 1998, XXIV). U náročnějších tvrzí se můžeme setkat se samostatnou prostorou kaple; např. Slavkov u Českého Krumlova, Horní tvrz ve Starých Kestřanech (Chotěbor 1996, 313). Období po husitských válkách je ve výstavbě poznamenáno další sociální diferenciací stavebníků. Při stavbě nových tvrzí během přestavby starých se výrazněji uplatňuje pokrok v používání palných zbraní, což se projevuje výstavbou nových bašt, bran a věží (např. Hradenín na Kolínsku; Durdík a kol. 1998, Ostrov u Brandýsa; Kašička 1984). Vnitřní provoz a výbava se v zásadě neměnní (Kašička 1990, 195).

4.4. Období rané renesance (1520 – 1550)

Renesance pronikala na středočeský venkov pozvolna a nerovnoměrně, přesto nakonec vypukla v mohutný stavební proud. Drobná venkovská sídla jsou hromadně přestavována v duchu renesanční architektury. Tyto přestavby byly na jedné straně možné díky výnosným hospodářským produkcím a na straně druhé se jednalo o významné rezidenční objekty, které jejich majitelé nechávaly přestavět do podoby renesančních zámků. Ty tvrže, které nepohltila zástavba panských přestaveb na renesanční zámky, se opět úžeji propojují s poplužními dvory (Kašička 1985, 61 – 63). Některé nové tvrže ztrácejí svoji obrannou funkci a vykazují vyšší architektonické a urbanistické prvky (Kašička 1984, 63). Nastupující renesance se může projevit v profilaci některých tesaných kamenných článků. Zároveň pak zaznamenáváme nové pojednání štítů jednotlivých objektů zástavby tvrzí, arkád a novým zpracováním některých typů kleneb, kde se např. objevují štukové hřebínky (Kašička 1984, 40; Chotěbor 1992, 115 – 116). Sgrafitová výzdoba se masově rozšířila během 2. poloviny 16.

století (např. Nedrahovice; Chotěbor 1992, 115). Sgrafita napodobují plastické kvádry, objevují se stínovaná psaníčka a dokonce i figurální sgrafita (např. Košátky; Chotěbor 1992, 115).

Jen málo tvrzí je v tomto období stavěno ve výrazných polohách, což mohlo v řadě případů znamenat odklon od vojenského významu těchto menších opevněných objektů v době další etapy rozvoje vojenství. Jiné tvrže se spokojí s nevýraznou polohou (Durdík a kol. 1998, XXV). V rozmachu jsou dostavby dalších křídel ke starším tvrzím (Durdík a kol. 1998, XXVI). Objekty pozvolna ztrácejí pevnostní charakter, kdy novostavby renesančních tvrzí jsou již spíše malé zámečky s pravidelnou dispozicí (Kašička 1990, 196). Mezi častější renesanční novostavby patří typy s izolovanou jednopatrovou obytnou budovou obdélného půdorysu. Uvnitř se občas dochovala výmalba stěn a malované trámové stopy, bohatá štuková výzdoba kleneb a křbová architektura (Kašička 1990, 196). Avšak objevují se i vícepatrové paláce, (např. tvrz v Tlustci; Durdík a kol. 2008, 5), kdy se v přízemí nacházela ratejna a maštál, v prvním patře světnice s komorou, ve druhém patře světnice a komnata (Rykl 2008, 33 – 48). Měla – li tvrz více obytných pater, přízemí mívalo většinou vstupní, reprezentačně – přijímací charakter a druhé patro bylo soukromé. Tvrže mívají podle M. Rykla jistí tradicionalismus ve vzhledu paláců, které při třech až čtyřech podlažích působí věžovitě a navozují žádaný „výraz donjonu“ (Rykl 2008, 33 – 48).

Podrobnosti o inventáři tvrzí se dozvídáme z kupních smluv a z urbářů známe detaily z vybavení a provozu tehdejších tvrzí. V přízemí tvrzí bývaly v 16. století sklady, kuchyně, někdy i menší obytné světnice či kanceláře. V 1. patře se nacházely obytné světnice. U větších objektů se rozlišovaly místnosti pro muže a ženy – fraucimor. Místnosti bývaly často vybaveny stoly pro více osob a zdobeny erby (Kašička 1990, 197).

4.5. Období vrcholné a pozdní renesance (po r. 1550)

Třicetiletá válka silně ovlivnila proces dalšího vývoje českých tvrzí. Během ní většina našich tvrzí jako malá opevněná sídla funkčně zanikají. Další rozvoj dvorců a feudálních sídel na vesnici se vyvíjí více méně samostatně (Kašička 1985, 63). Některé tvrže přímo zanikly, jiné byly přestavěny na sýpky či byly využívány pro jiný neobytný účel, zatímco některé byly přestavěny na barokní zámečky (Kašička 1990, 199).

4.6. Sakrální funkce tvrže

Mše mohly být na tvrzích slouženy jen výjimečně. Pravděpodobně se nejspíše prováděla ve velké světnici, která mohla být vybavena i oltářem. Zcela výjimečně měla složitý arkýř (např. Roztoky; Chotěbor 1996, 313). Málokdy tvrže obsahovaly samostatné kaple (Durdík a kol. 1998, XXI).

4.7. Hospodářské zázemí tvrže

Hospodářská zázemí tvrzí měla podobu více či méně rozlehlých dvorců (Kašička 1985, 57). Velikost dvorců je hlavně u vyšších feudálů vázána na požadovanou funkci rezidenční či naopak hospodářskou (Kašička 1985, 57 – 58). Hospodářské dvorce byly ve středních Čechách stavěny v bezprostřední blízkosti středověkých opevněných sídel (např. ZSV Svídna u Drnku; Smetánka 1969, 620), jindy leží dvůr v těsné blízkosti tvrže, ale propojení není prokázáno (Chotěbor – Smetánka 1985, 51). Známe několik poloh dvorců u tvrzí (viz. obr. 98). První poloha byla za sebou, kdy bylo sídlo situováno na konci ostrohu a dvorec byl v podobné situaci jako předhradí u šlechtických hradů (např. Průhonice; Kašička 1985). U druhé polohy ležely tvrz i dvůr izolovaně vedle sebe (např. Mstěnice; Nekuda 2002). Třetí případ je méně častý, kdy se sídlo nacházelo uprostřed dvorce a byly společně opevněny (např. Hrušov u

Mladé Boleslavi; Kašička 1985). Nejméně obvyklá je poloha dvorce ve větší izolaci od tvrze (Kašička 1985, 58).

K novému rozvoji panských dvorů dochází na počátku 16. století, kdy se díky přibývajícimu obyvatelstvu rozšiřuje vnitřní trh a opět se začíná vyplácet pěstování obilí a chov dobytka díky zvyšující se ceně potravin (Nekuda 2002, 126).

4.8. Život na tvrzi

Stavební podobu tvrze, jejich každodenní provoz a život uživatelů ovlivňoval především všeobecný kulturně společenský vývoj, sociální úroveň a postavení vlastníka a do jisté míry i širší a užší situace staveniště (Kašička 1990, 191). I když se během 400 let, kdy se u nás držela tradice výstavby těchto staveb, měnil způsob života a hospodaření a vyvíjela se vojenská technika, základní funkce přetrvává a to funkce opevněného sídla, které obsahovalo vlastní sídlo a určitou formu opevnění, která však měla chránit majitele tvrze, či to, co zde bylo uloženo, včetně purkrabího, ale ne před pravidelnou armádou. Opevnění tvrze bylo koncipováno povětšinou jako ochrana před partou lupičů nebo měla odolat lokálnímu nevelkému a krátkodobému střetu. Ale v některých případech – např. u tvrze Tichá víme, že mohly tvrze představovat také významné vojenské opěrné body (Sedláček 1884, 261). Druhotným zastoupením zde bývaly prostory či objekty pro zásoby a specifická hospodářská zařízení, prostory či objekty pro skladování zbraní a vojenského vybavení, prostory pro obydlí služebnictva a vojenské posádky, kuchyně, stáje, v některých případech i kaple, vězení a jiné prostory (Kašička 1990, 191).

Jako příklad srovnání života na tvrzi a života běžného vesničana nám může posloužit ves Konůvky (bývalé Kunovice) a to především nálezy z tvrze, která stávala na ostrohu nade vsí. Víme, že jizby vesničanů obsahovaly pece, které sloužily k přípravě pokrmů i jako topné zařízení (Klápště 2005, 260). Oproti tomu obyvatelé tvrze si v chladných dnech zatápěli tělesem z nádobkových kachlů, ty hromadily teplo a bývalo zde příjemněji, než v obydlí vesnického lidu. Rozdílná kvalita bydlení se projevila i v úpravě oken. Místnosti tvrze byly vybaveny okny se skleněnými terčíky, které byly vsazeny do olověných rámečků. Ovšem není jisté jejich osazení, dataci lze přisuzovat 14. či počátku 15. století. Ve vesnickém prostředí okenní otvory přivádějící denní světlo a upravující interiérové mikroklima, uzavíraly poloprůsvitné měchuřiny a dřevěné okenice (Klápště 2005, 260 – 261).

Další sociální rozdíl je patrný u kuchyňských nádob. V areálu tvrze byly nalezeny doklady využívání hrnců a pohárů z Loštic, ale nechyběly ani v areálu vesnice. Podobně je tomu u využívání skla. Na tvrzi bylo picí sklo podstatně častější a bývalo doplňováno importy z evropského jihu, avšak sporadicky se nacházelo i u významnějších vesnických občanů (Klápště 2005, 261).

Jiným aspektem sociální diference jsou nálezy zvířecích kostí. Krom hovězího a vepřového zde byly do jídelníčku zapojeny i koně. Na tvrzi se dostávalo kvalitnější maso jako kýta, plec a maso z hřbetu. Do vesnických usedlostí putovaly méně hodnotné části (Klápště 2005, 262).

4.9. Příklad přestavby tvrze na lokalitě Roztoky

Tvrz byla patrně vystavěna ve 13. – 14. století. Jednalo se o čtyřbokou raně gotickou kamennou stavbu o rozměrech 10x10m (Sedláček 1891, 303).

V druhé polovině 14. století přechází roztocké feudální sídlo ze šlechtického držení do majetku pražských měšťanů (Kolektiv 2011, 62). Roku 1381 kupuje tvrz Reinhard z Remeše spolu s druhou částí obce Roztok i se zadluženým dvorem. Starou tvrz nechává rozbořit a místo ní vzniká na tvrzišti nová palácová stavba. Z této stavby se dodnes dochoval pouze arkýř gotického presbyteria kaple (Kolektiv 2011, 62).

Během 15. století dochází v Roztokách za pánů z Donína k dalším velkým přestavbám, již v pozdně gotickém slohu (Einhorn – Wagner 1974, 70).

K významné změně dochází od roku 1565, kdy Roztoky kupuje za 7 tisíc zlatníků hejtman slánského kraje, rytíř David Boryně ze Lhoty a na Míkovících. On nechává Roztoky přestavit na pohodlný dvoupatrový renesanční zámek s arkádovým ochozem. Původní dvě věže nechal zbourat a místo nich vystavět věžičku nad arkýřem kaple. Nedaleko tvrze nechal dokonce vystavět panský pivovar a založit chmelnice (Kolektiv 2011, 64).

Roztocké panství značně postihla třicetiletá válka, kdy byl zámek i přilehlá ves zpuštěna saskými a švédskými vojsky. Horní patro bylo vypáleno a po válce nebylo obnoveno (Kolektiv 2011, 65).

Panství bylo majetkem Lichtenštejnů od roku 1622 a v jejich vlastnictví přetrvávalo 180 let (Sedláček 1891, 305).

V roce 1958 zde bylo otevřeno Vlastivědné muzeum, ale některé části hospodářských budovy musely být zbořeny a obnova zámeckého areálu trvala až do počátku 70. let. 20. století. V té době bylo Vlastivědné muzeum transformováno na krajské Středočeské muzeum (Kolektiv 2011, 70).

4.10. Zanikání tvrzí

V průběhu husitských válek zaniklo velké množství tvrzí. Avšak tvrze nezničily většinou samotné husitské nájezdy, ale docházelo k odchodu obyvatel ze vsi (Durdík a kol. 1998, XXIV – XXV).

Dalším aspektem byla třicetiletá válka a pozdější přestavba tvrzí na barokní zámky (Kašička 1985, 63).

Stupně zachovalosti tvrzí se v několika případech liší natolik, že je lze jen těžko srovnávat (Chotěbor 1983, 513). Datování staveb je bez zachovalých výraznějších architektonických prvků nelehké (Chotěbor 1983, 513). Standardní nedestruktivní stavebně historický průzkum se zaměřuje na jeden objekt, který je ve většině případů vymezený parcelou nebo je dispozičně uzavřen (Gabriel 2006, 23). Za hloubkový průzkum lokalit považujeme terénní zkoumání a dokumentaci, kdy cílem je získání maximálního množství informací o daném objektu (Jesenský – Rykl 2001, 67).

Pro ucelené poznání objektu tvrze je tak třeba stavebně historické vyhodnocení všech dochovaných objektů tvrze, archeologický, minimálně ověřovací výzkum a vyhodnocení písemných pramenů vztahujících se k danému objektu. Jen tak je možná relevantní rekonstrukce významu sledovaného objektu, ale také rekonstrukce jeho významu v rámci širších hospodářských, provozních, sídelně geografických a majetkoprávních struktur.

5 SOUPIS A STRUČNÁ HISTORIE TVRZÍ

5.1. okres Praha - západ

Břve

Už v roce 1184 se nacházel v Břvích dvůr kláštera Valdsaského (Holec 1988, 120). V roce 1288 si ves pronajal Rudlín Holý. Roku 1306 byla pronajata Bedřichovi Bavorovi, ačkoliv ji měla v držení ještě manželka Rudlína Holého s druhým manželem Jindřichem Planerem (Sedláček 1891, 287). Od 14. století byl statek majetkem Rokycanským. Kdy zde vedle hospodářského dvora vznikla tvrz, však nevíme. První zmínka je až z roku 1428, kdy se mluví o spáleníšti tvrze v Břvích (Holec 1988, 120). Po mnoha majitelích připadla ves Břve r. 1515 Zikmundovi Baršovi z Kamenic. Později Břve koupil Bohuslav Chrt ze Rtína a po jeho smrti r. 1534 dostal jeho syn Zikmund Chrt tvrz v dědictví (Sedláček 1891, 289). Při dělení majetku rodu Chrtů se píše o pusté tvrzi spolu s dvorem, štěpnicemi a chmelnicemi (Štětka 2007, 93). Téměř po celé 16. století se tvrz uvádí jako pustá. Obnovena byla asi koncem 16. nebo počátkem 17. století. Roku 1614 byla tvrz prodána spolu s dvorem a s druhým dvorem ve vsi v Řepích Gothardovi Floryánovi Žďárskému ze Žďáru. Ten je připojil k Červenému Újezdcu (Holec 1988, 120).

Tvrz zpustla nedlouho po připojení a r. 1688 byl pustý i dvůr (Sedláček 1891, 289). Dvůr zanikl během třicetileté války a v 18. století byl obnoven a přestavěn na ovčín (Štětka 2007, 93). V dnešní době je místo bývalé tvrze sídlo firmy Mifer a jedná se o dům čp. 1289

Černomice (Černovice)

Tvrz Černomice stávala poblíž kostela Sv. Vavřince, kde byla později postavena zvonice. První zpráva o tvrzi v Černovicích je z roku 1358 (Holec 1988, 122). Od té doby zde seděl Štěpán, syn Budka, měšťana Pražského. Ten tvrz postoupil své matce Markétě (Sedláček

1891, 240). Od roku 1392 držel tvrz Habart z Kolovrat a jeho potomci ji vlastnili až do 15. století, kdy je tvrz označována jako pustá. Do dnešní doby se z tvrze nic nedochovalo (Holec 1988, 122). Tvrz stávala v místě dnešní zvonice na poli u zdejšího hřbitova.

Černošice

V 2. polovině 14. století byla v Černošicích založená tvrz jako manství, které náleželo zbraslavskému klášteru (Durdík okol. 1998, 83). Po husitském hnutí klášter ves ztratil, a ta poté několikrát změnila majitele. V 2. polovině 15. století se podařilo klášteru ves vyplatit a získal ji zpět. V jeho vlastnictví pak zůstaly Černošice po staletí (Durdík okol. 1998, 83 – 84). Tvrz zanikla už v 15. století a nebyla obnovena (Durdík okol. 1998, 84).

Tvrz stávala na místě dnešního hotelu Slánka u nádraží v obci Černošice. Po tvrzišti již nejsou žádné viditelné stopy.

Černý vůl

Toto tvrziště je také známo pod názvem Brčekoly. V písemných pramenech o něm nejsou žádné zmínky (Sedláček 1891, 258). Tvrziště bylo založeno na nevýrazné terénní vyvýšenině (Hložek 2006, 240). Vnitřní zástavba tvrze byla tvořena pravidelnými pravoúhlými útvary, jež vznikly rozpadem zdiva objektů. Na jižní straně byly patrné stopy zřejmě jednodílné a trojdílné budovy, jež byly připojeny k obvodové fortifikaci. Další terénní relikty v okolí tvrziště mohou dokazovat existenci hospodářského dvora (Hložek 2006, 241).

Toto tvrziště zmizelo pod zástavbou nových rodinných domků v 90. letech 20. století, kdy byla celá lokalita odbagrována (Hložek 2006, 239).

Červený Újezd

Roku 1434 se připomíná Pavlík z Červeného Újezdce (Sedláček 1891, 284). Další zmínka je z r. 1475, kdy Újezdec držel Bohuslav Litovský ze Svinař, jelikož toho roku prodal Újezdec spolu s potoky. Roku 1478 zde seděla Kateřina, dcera Jana Litovského ze Svinař, která zboží přenechala svým synům Janovi a Bohuslavovi. Bohuslav držel Újezdec ještě r. 1527. Zřejmě jeho synové Šebestyán, Jiřík a Jan – bratři Újezdečtí z Červeného Újezdce prodali před r. 1549 tvrz, dvůr i ves Oldřichovi Žďárskému ze Žďáru. Když r. 1545 zemřel, byl obnoven vklad Újezdce synům Janovi, Jiříkovi a Zdeňkovi. Při dělení dědictví dostal Újezdec nejstarší Jan, který držel také Tachlovice. Po Janově smrti se tvrze ujal syn Gothart a po jeho smrti r. 1604 připadla Gothartovo vnukovi Floryánovi Jetřichovi (Sedláček 1891, 284). Když Floryán r. 1653 zemřel, dědicem byl jeho jediný syn František Adam, který zůstal svobodný až do své smrti r. 1670, ale jedenáct let před tím, tj. r. 1659 postavil při kapli v Hájku klášterec pro Františkány (Sedláček 1891, 284).

Tvrz byla pohlcena mladší přestavbou na hospodářskou budovu a k těmto účelům dodnes i slouží. Z tvrze jsou zachovaná pouze torza ve stavbě hospodářského dvora.

Číčovice

Tvrz stávala v Malých Číčovicích a od roku 1562 patřily pánům z Donína, jež je držely k Bílému Újezdci (Sedláček 1891, 240). Tvrz byla postavena u poplužního dvora roku 1590 za Jana Benjamina (Holec 1988, 122 – 123). Jan Benjamín získal roku 1606 Tuchoměřice a k nim připojil i statek z Číčovic (Sedláček 1891, 240). Poprvé se uvádí v trhově smlouvě z roku 1607, kdy ji Jan Benjamin Sluzský prodal Otovi Jindřichovi z Vartemberka. Roku 1621 koupili statek Tuchoměřice jezuité od sv. Klimenta, v té době tvrz ještě stála. Patrně zpusťla až za třicetileté války (Holec 1988, 122 – 123).

Na jejím údajném místě vystavěna barokní, osmiboká kaple sv. Kříže (Šafránek 1995, 78). V dominantní poloze nad vsí. Nedochovaly se žádné valy ani jiné pozůstatky fortifikace.

Dobrovíz

Tuto ves dostal roku 1238 klášter Zderazský od Všebora Hrabišivce a za klášterní vlády zde byla vystavěna tvrz. První zmínka o tvrzi je z roku 1400, kdy ji prodal Zderazský klášter M. Petrovi (Holec 1988, 123). Tvrz byla prodána spolu s dvorem i trojím poplužím (Sedláček 1891, 243). Během husitských válek ji zabrali Pražané a darovali ji roku 1422 Mikeši Tkaničkovi z Kolovrat. Tvrz zanikla asi během husitských válek, protože od 15. století se v písemných pramenech uvádí jen dvůr. Dnes je tvrz zaniklá a neví se, kde stávala (Holec 1988, 123).

Dolní Břežany

Během první poloviny 14. století vlastnili Břežany pražští měšťané. Díky nim vyrostla gotická tvrz (Durdík akol. 1998, 125). Poprvé se tvrz i se vsí připomíná roku 1332, kdy ji koupil Menhart Olbramovic (Holec 1988, 124). Roku 1356 ji Volfram Volfinus prodal klášteru ve Zbraslavi. Klášter ji vlastnil až do r. 1420, kdy byla dobyta Žižkou a zabrána Pražany. Roku 1436 získal zboží Jan Beneda z Nečtin, jehož potomci ji prodali r. 1527 Janovi z Valdštejna. Během 16. století se tu vystřídalo opět mnoho vlastnicích rodů. Počátkem 90. let 16. století vyženil tvrz Kryštof Želenský ze Sebusína (Durdík akol. 1998, 125). V této době byla tvrz přestavěna na renesanční zámek. Od roku 1715 patřily Dolní Břežany Pražskému arcibiskupství až do roku 1945 (Holec 1988, 124).

Tvrz stávala na místě dnešního zámku. Součástí bývala hranolová věž, která je patrná v západním průčelí zámku nad vstupní branou. (Holec 1988, 124). Dnešní stav je výsledkem úprav od 16. do 19. století (Kašička 1984, 57). Dnes je zámek opuštěný nebo snad využíván jako

skladiště soukromé firmy. V nížinné poloze uprostřed vsi. Vazba na sakrální stavbu je nepřímá.

Hořelice

Z písemných pramenů je patrné, že Hořelice patřily r. 1228 ke klášteru sv. Jiří na Pražském hradě. Byl zde také zemanský statek. Roku 1436 vydal císař Zikmund celou ves Hořelici a některé jiné vesnice Ostrovského kláštera Jeronymovi, Janovi a Buškovi - bratrům z Čečelic. Komu z bratrů připadla Hořelice, ale není známo. Roku 1607 prodal Rudolf II. ves k dědičnému držení Zikmundovi Měsíčkovi z Výškova (Sedláček 1891, 285). Bratr Zikmunda Bořivoj prodal Hořelici r. 1622 Kateřině Zapské z Chlumu, která se podruhé provdala za Jana Straku z Nedabylic, kterému byla polovina kvůli odsouzení zabrána, ale Kateřina ji dostala zpět po prokázání, že ves manželovi nepatřila. Tehdy se poprvé hovoří o tvrzi, ale není pochyb, že byla vystavěna zástavními držiteli již dříve (Sedláček 1891, 285). Roku 1730 byl statek Hořelický prodán Karlovi Jáchymovi, hraběti z Bredy a ten jej připojil k Tachlovicím. Jak nasvědčuje urbář z r. 1728, byla tvrz stavěna z kamene. (Sedláček 1891, 285).

Tvrz byla přestavěna na zámek, který stojí dodnes. Zámek je však ve zrušeném stavu, pravděpodobně soukromým majetkem. Zřejmě bývalé sídlo firmy, dnes však opuštěné, bez známky jakéhokoliv využití.

Hostivice

Tato farní ves byla rozdělená na několik dvorů, později zde bylo zemanské sídlo. Roku 1257 vypudil král Přemysl Čechy z pražského podhradí do lesů v Hostivici, aby je předělali na pole. Král Jan daroval r. 1315 Janovi z Kamenice šest lánů u vsi Hostivice. Od něho koupil tuto část země vykloučenou a přeměněnou na role Gotfryd a jeho bratr Ojř. Po Gotfrydovi následoval jeho syn Jindřich z Hostivice, kterému Karel IV. potvrdil všechny svobody na jeho statek r. 1350 a r. 1355 ho učinil svým

čeledínem (Sedláček 1891, 289). Připomíná se také rod Oducovů z Hostivice, zejména Aleš, který držel dvůr v Hostivici. Dvůr Gotfrydovský se dostal v držení Jindřichovi z Moravěvsi (Sedláček 1891, 289).

Dalším mezníkem je zmínka z r. 1545, kdy Ludvík Bezdrůžický z Kolovrat učinil přísahu manskou v místě svého bydliště králi Ferninandovi (Sedláček 1891, 290). Ludvíkovo synové zastavili tvrz Evě Štampachové, jejíž manžel byl Jindřich ze Štampachu. Od Evy dostal Hostivice jako věno. Hostivice pak přešly přes Jindřichovu dceru do držení Karlu Sluzskému z Chlumu. Z jejich rodu tvrz putovala Floryánovi Gothartovi Žďárskému ze Žďáru. Za Tachlovské vlády se v Hostivicích připomínají dva svobodné dvory – Rumpalovský a Chržovský, kde byla vystavěna nová tvrz asi v letech 1662 – 1697. Ta stála asi přes padesát let, až do r. 1734, kdy ji Anna Marie Toskánská dala přestavět na barokní zámek (Sedláček 1891, 290).

V budově zámku, která se nachází v centrální části obce Hostivice, je dnes sídlo městského úřadu a dále slouží drobným podnikatelům. Tvrz bývala v nížinné poloze uprostřed vsi.

Bývalé tvrziště, jež se nachází v průmyslové zóně Hostivic, bylo poničeno výstavbou pracovní haly. Z celého objektu zbylo jen centrální zdivo. Uprostřed věžové stavby byl navezen suťový zásyp, a tím byly pozůstatky středověkého opevněného objektu poničeny. Tvrz byla situována na okraji vesnice zřejmě v málo dominantní poloze.

Hradištko

Tato ves zanikla v 16. století a stávala mezi Hostivicemi a Ruzyní. Za panování Karla IV. byli majiteli dvora v Hradišku dvorští služebníci komorník Fricek a vrátný Jindřich. Za nich pravděpodobně vznikla tvrz, i když první zmínka o ní je z roku 1404 (Holec 1988, 129). Ve vsi bývalo dvorů více. Ten, který býval u tvrze, držel okolo r. 1405 Jan Plajer. Roku

1412 prodal Martin Plajer tvrz a dvůr Mikuláši Žárovskému (Sedláček 1891, 294). Roku 1456 kvůli dluhům převzal tvrz Čeněk z Klinšteina. Po jeho smrti se ujala tvrže jeho manželka Kateřina z Okoře se syny Zdeňkem, Jindřichem a Janem. Roku 1515 držel Hradištko Vilém Mrácký z Dubé, ale soudil se s Malostranskými, protože jim nechtěl vydávat poplatky a tehdy bylo Hradištko připojeno k Hostivicím (Sedláček 1891, 294). V druhé polovině 16. století, kdy byla majetkem Bezdrůžických z Kolovrat, se uvádí tvrz spolu s dvorem i vsí pustá a nebyla nikdy obnovena (Holec 1988, 129).

V roce 1709 byla tvrz přestavěna na jednoduchý obdélný zámek, jenž měl dvě patra a vížku. Majetkem církve byl až do roku 1945. Dnes je budova zámku využívána jako sídlo obecního úřadu obce Hradištko. Situován je v nížinné poloze uprostřed vsi.

Choteč

V 1. polovině 15. století drží Choteč Václav Skuhrovský z Chotče. Tehdy, tedy roku 1456 se poprvé uvádí u chotečského dvora tvrz. Poté se tvrz v pramenech vyskytuje až roku 1528, kdy patřila Václavu Stříbrnému z Horoměřic. Roku 1569 byl statek prodán Nikodémovi Marglemu ze Sobíšku. Takto je držena až do roku 1622, kdy byl majetek zkonfiskován pro účast na stavovském povstání a věnován kapitule kostela Všech svatých na Pražském Hradě. Tvrz se uvádí jako pustá právě v roce 1622. Část této tvrže se dochovala v jednopatrovém objektu státního statku (Holec 1988, 130).

Zbytky tvrže stojí severně od hospodářského dvora. Nejlépe dochovanou částí bývalého areálu, jenž byl značně poškozen výstavbou velkostatku, je hranolová věž – asi 4m vysoká (Rykl 1991, 261). Věž byla patrně doplněna další budovou. Ta mohla být ve středověku dřevěná a později pak nahrazena kamennou stavbou (Rykl 1991, 261). Místo stavby se dnes nalézají jen nízké zdi, jejichž zbytky jsou dodnes patrné (Rykl 1991, 263). Ke středověké podobě patřilo i opevnění, jež se torzovitě

zachovalo na severní straně (Rykl 1991, 263). Stavba na západ od věže byla patrně přizděná k obvodové hradbě. K opevnění se snad také dal počítat rybník východně od tvrze mezi svahem a silnicí (Rykl 1991, 264).

Chrašťany

V této vsi stávala tvrz až v 16. století, ale samotná ves se připomíná již r. 1228, kdy patřila ke klášteru sv. Jiří na Pražském hradě. Vedle kapitulního statku zde byl i zpupný zemanský statek. Před r. 1540 prodal Pavel Léva z Brozanek dvůr kněžím Janovi, Vácslavovi, Zikmundovi a Floryánovi – bratrům z Pouchova (Sedláček 1891, 285). Kvůli Janovu zadlužení neudržel Floryán ves a roku 1557 ji postoupil věřitelům. Všechny díly skoupil v letech 1559 – 1561 Ctibor Sluzský z Chlumu. Během držení Sluzských byla vystavěna tvrz (Sedláček 1891, 286). První zmínka o tvrzi je z roku 1545. Služští statek drželi až do roku 1597. Za třicetileté války statek zpustl a měnil často majitele (Holec 1988, 130 – 131). Roku 1667 koupila kapitula hradu Pražského tvrz i dvůr v Chrášťanech od Karla Libšteinského z Kolovrat (Sedláček 1891, 286).

Tvrz byla přestavěna v 18. století na barokní zámek. Dnes je soukromým majetkem a slouží jako rodinný dům.

Jeneč

Ves Jeneč, pojmenovaná po svém zakladateli Jenkovi, byla dříve rozdělena mezi několik majitelů a obsahovala dvě tvrze a několik dvorů. První zmínka o vsi je k r. 1115, kdy ji Těšík věnoval Kladrubskému klášteru daní (Sedláček 1891, 287). Od 14. století se v Jenči uvádějí dvě tvrze. První byla roku 1384 prodána Karlem Turnovským z Prahy Blažkovi z předměstí spolu s dvorem a dvěma poplužími. Roku 1567 koupil tvrz Volf z Vřesovic, který byl majitelem také druhé tvrze a poplužního dvora v Jenči (Holec 1988, 132).

Druhá tvrz se připomíná roku 1428 při poplužním dvoře Prokopa z Rakovníka. Po jeho smrti vlastnil tvrz Jan Jidášek. Roku 1553 ji získal Volf z Vřesovic. Po jeho smrti získali celou Jeneč dcery Anna a Magdaléna. Gotthard Florian Žďárský ze Žďáru ji získal roku 1576 a připojil Jeneč k Litovicím a pak k Tachlovicím, kde zůstala součástí až do konce feudalismu. V 17. století existovala v Jenči jen jedna tvrz, která byla od roku 1688 pustá (Holec 1988, 132).

Kde obě tvrže stávaly a zda se nacházejí pozůstatky v areálu hospodářského dvora v Jenči, není jisté. Žádné zbytky po tvrzi se nezachovaly (Holec 1988, 132).

Kněževes

První zmínka o zemanech z Kněževsi je z roku 1318. Při poplužním dvoře těchto zemanů byla zřízena tvrz. První zmínka o ní je z roku 1383, kdy ji vlastnil Šiman Kněževský. Roku 1420 byla tvrz v obležení císaře Zikmunda, který upálil všechny obránce tvrže i s knězem. V roce 1434 vlastnil tvrz Vítek z Landštejna a Želce a roku 1466 ji získal Bořivoj z Okoře. Poslední písemná zmínka je z roku 1575, kdy je tvrz uváděna jako pustá (Holec 1988, 136).

Kde tvrz stávala, dnes nevíme. Její existenci nasvědčují jen písemné prameny.

Kopanina

Vsi s názvem Kopanina jsou dvě. Jedna nedaleko Ořecha a druhá u Tuchoměřic. Ta je nazývána Přední, nebo Malá Kopanina. Tuto ves vlastnil roku 1285 Budislav, roku 1362 – 1372 zde býval vladyka Jan ze Smilovic (Sedláček 1891, 238). První zmínka o tvrzi je z roku 1408. Před husitskými válkami byla ves rozdělena mezi dva majitele, kdy tvrz i s poplužním dvorem připadla vladykům z Kopaniny (Holec 1988, 86). Kromě statku byl v Kopanině také mnišský dvorec a jiný u kláštera sv.

Anny, oboje odevzdala Pražská obec roku 1421 Janovi Celnému a Vaničkovi z Radlic (Sedláček 1891, 239). V 16. století připadla tvrz s dvorem a ostatním majetkem klášteru sv. Kateřiny a roku 1543 byla tvrz i s ostatním zbožím pustá. Poté byla prodána Izaiáši Velíkovi ze Šonova, kterému byla zkonfiskována a panovníkem darována jezuitům, kteří obnovili poplužní dvůr, ale tvrz už ne (Holec 1988, 86).

Místo, kde tvrz stávala, neznáme.

Letky

Ves se poprvé připomíná rokem 1052, kdy patřila Borovi. Od toho samého roku drží Letky Svatojánský řád. V roce 1316 se připomíná vladyka Zdeněk. Poté patřily Letky z velké části ke Zbraslavskému klášteru. První zmínka pochází z roku 1439, kdy je tvrz spolu s dvorem součástí dědictví po Janovi z Letek (Sedláček 1891, 239). Po mnoha změnách majitelů připadly Letky roku 1568 Zikmundovi Kropáčovi z Krymlova. V držení tohoto rodu zůstávaly po dlouhou dobu a také pod nimi tvrz zpustla. Roku 1650 byly Letky prodány Janovi Ignáci Kladiusovi, jenž byl sekretářem při apelacích a ten je zase prodal markraběti Braniborskému, jenž je nakonec roku 1666 prodal jezuitům (Sedláček 1891, 240).

Liběhrad

Ze zápisků V. Krolmuse z roku 1853. Pod hradem byly stráně s vinicemi. Tento hrádek prý založila kněžna Libuše. V srpnu zde pod tvrzí na jižních stráních vykopali ostruhy, píky, dýky, dvě střely a části železných kruhů (Sklenář 2002, 491 – 492).

Nejstarší zmínka o vesnici Libčice je z roku 993 a to v zakládací listině Břevnovského kláštera (Hložek – Křivánek 2008, 297). Roku 1052 dostává ves do opatrovnictví od Boleslava I. Semat z Libčic a Milat z Letek. Roku 1298 vlastní v Libčici chmelnici Vojtěch z Poděhus a spolu

se vsí Máslovce ji daruje oltáři sv. Václava na Pražském hradě. K roku 1406 je ještě dvůr Libčice uváděn v břevnovském urbáři. Můžeme se domnívat, že se jednalo o zdroj příjmů pro klášter. Roku 1436 byla ves Libčice zapsána císařem Zikmundem Lucemburským jako majetek Zbraslavského kláštera Hynkovi Škodovi z Valdeka, jež získal i sousední ves Dolany (Hložek – Křivánek 2008, 297 – 298). Nejstarší zmínka, jež nám pojednává přímo o hradu, pochází z roku 1532, kdy pražská kapitula prodává mlýniště mlynáři z Menšího města pražského (Holec 1988, 136). Roku 1541 se o Liběhradu zmiňuje i Václav Hájek z Libočan a mluví o něm jako o zřícenině (Hložek – Křivánek 2008, 298). Nejstarším vyobrazením hradu je jeho rytina od J. Farka, kterou vyhotovil podle kresby F. A. Hebera (Hložek – Křivánek 2008, 301 – 302).

Dodnes se z hradu dochoval valový relikv obvodové hradby na čelní a jihovýchodní straně a na čelní straně byl opevněn šíjovým příkopem (Durdík - Sušický 2000, 87).

Liběř

První zmínka o vsi je z r. 1320, kdy zde měli majetek pražští měšťané. Od r. 1362 ji drželi rytíři z Liběře a pak Kolman z Křikavy. Po polovině 15. století byla Liběř rozdělena na dvě části (Durdík a kol. 2000, 391).

Od 14. století patřila ves vladykům z Libře. V té době byla patrně vybudována i tvrz, ale není to podloženo písemnými prameny. První zmínka o tvrzi je trhový zápis v deskách zemských a to z 16. století. V té době je již tvrz i s poplužním dvorem pustá. V deskách se píše o pusté věži i s poplužím, kdy věž byla nejčastějším stavebním prvkem 14. století, proto domněnka o jejím založení právě v této době (Holec 1988, 138). Kde se tvrz nacházela, není zcela jasné. Koncem 19. století byly západně od místní školy patrné zbytky valů, proto se zde říkalo Na valech. Archeologicky to však není doloženo (Holec 1988, 138).

V roce 1475 byl liběřský statek rozdělen mezi dvě vrchnosti. V té, kterou získali Mladotové ze Solopysk, vznikla při poplužním dvoře nová tvrz. V písemných pramenech je poprvé uváděna k roku 1543. Roku 1544 koupili vladykové ze Solopysk i druhý díl Libře s již pustou věží. Od 16. století střídala Libře často majitele. Od roku 1586 ji vlastnil Vilém z Rožmberka, který ji daroval alchymistovi Eduardu Kelleymu (Holec 1988, 138 – 139). Kelley vydržel na Libři až do roku 1597. V té době byla uzavřena smlouva mezi Rudolfem II. jako držitelem konfiskátu a panem Křištofem ze Sebusína na Břežanech na novou i starou tvrz s poplužním dvorem a zapsána do desek zemských jako kupní smlouva (Úlovec 1995, 12). Poté byla Křištofem Želínským ze Sebusína připojena k Dolním Břežanům. Kdy tato tvrz zanikla, nevíme (Holec 1988, 138 – 139).

Tvrz se nacházela v místech dnešní zástavby rodinných domů čp. 20, 23 a 31. U domu čp. 23, v zahradě, byl vykopán sklep tvrže, jenž slouží majitelům dodnes pro uchovávání potravin. Pod zahradou se nalézají pozůstatky tvrže (Holec 1988, 139).

Litovice

Mezi Prahou a Unhoštěm ve vsi Litovicích je stará, několikrát opravená tvrz (Sedláček 1891, 280). Existenci panského sídla v Litovicích lze předpokládat již v 2. třetině 13. století (Menclová 1976, 42). Tvrz vznikla na místě staršího sídla. Kolem roku 1330, kdy panství převzal biskup Jan z Dražic, započal stavbu nové tvrže. Jednalo se o dvoupatrovou obdélnou budovu s vystupujícím presbyteriem kaple a s boční válcovou věží. Do patra byl vchod po vnějším krytém schodišti. V druhém patře se nacházela velká reprezentativní síň. V jižní zdi síně se nacházel prolomený portál, jenž vedl do kaple. Z kaple byl přístup do věže, jejíž patra spojovalo točité schodiště. Tvrz byla obklopena hradbou a příkopem (Einhorn – Wagner 1974, 60). Výjimečnost litovické tvrže dosvědčuje mnoho architektonických detailů, jež byly způsobeny

francouzskými staviteli Jana Dražického, které jsou výrazně tvarově odlišné a v prostředí tvrzí perfektně kamenicky provedené (Durdík – Chotěbor 193, 234). Roku 1391 drželi tvrz Václav a Pavel z Jenštejna a po nich byl majitelem Zachař ze Svinař, v jehož kupní smlouvě je poprvé jmenována tvrz (Rykl 1984, 85). V roce 1627 přechází Litovice do držení rodu Žďárských ze Žďáru- přímo Floriánovi Gotthardovi (Rykl 1984, 85). Po smrti Floriána drží tvrz František Adam Eusebius, po němž se dochovaly urbáře se záznamy o tvrzi z let 1662 a 1688 (Rykl 1984, 85). V období třicetileté války byla tvrz poškozena drancováním vojáky a opravována byla až v roce 1662, jak je uvedeno v urbáři F. A. Eusebia (Rykl 1984, 93). Poslední zmínka je z r. 1702, kdy Josef Antonín, syn hraběnky z Magni, prodal statek Josefovi, hraběti z Vrbna a od něj ho koupil ještě toho roku Karel Jáchym, hrabě z Bredy a spojil ho s panstvím v Tachlovicích (Sedláček 1891, 282). Od roku 1836 je využívána jako sýpka (Rykl 1984, 85).

Po mnoho let objekt fungoval jako sýpka. Dnes je v soukromém vlastnictví a připojen k hospodářskému zařízení. Nachází se v nížinné poloze na okraji vsi.

Nučice

Samotná ves dosahuje velkého stáří, jelikož byla darovaná Břetislavem I. Ostrovskému klášteru (Sedláček 1891, 283 – 284). Prvním zmíněným vladykou byl roku 1358 Jan z Nudčic (Švejda 1941, 30). Roku 1373 to byl Boček z Nučic, který zemřel před r. 1408 (Sedláček 1891, 283 – 284). Během husitských válek držel ves Jindřich Ciglheim. Poté získal již pustou tvrz i s poplužním dvorem Přeck Kladenský z Kladna (Švejda 1941, 30). Roku 1544 si vložil své dědictví do desek zemských Zdeněk Kladenský z Kladna, kde se uvádí zpustlá tvrz, zpustlý poplužní dvůr a ves s dvory. Po něm Nučice dostali Žďárští ze Žďáru a připojili ji k Tachlovskému panství (Sedláček 1891, 283 – 284). Roku 1732 koupila zadlužené panství velkovévodkyně Anna Marie Františka Toskánská

k Buštěhradu. Od roku 1847 patřila ves soukromým majetkům císařským. Tvrz je již pustá a nejsou po ní žádné stopy (Švejda 1941, 30).

Okoř

O počátcích hradu písemné prameny mlčí. Výsledky archeologického výzkumu ukazují, že vznikl v 2. polovině 13. století. Poprvé se hrad připomíná roku 1359, kdy ho razantně přestavěl bohatý staroměstský měšťan Fráňa Rokycanský (Durdík – Sušický 2000, 98). V 13. století byla hlavní zástavbou polygonální věž, v jejímž přízemí byla nádherná kaple. Věž obíhala zděná hradba. Další části neznáme. Fránova přestavba pohltila původní podobu hradu. Asi tak polovina starší věže s kaplí byla pohlcena obdélným donjonem. Tato obytná věž (donjon) stála v čele vnitřního nádvoří a navazoval na ni komplex paláců (Durdík – Sušický 2000, 99). Po smrti Františka z Okoře držel hrad jeho starší syn Jan spolu s Buštěvsí. Roku 1391 byl Okoř prodán, ale není zřejmé komu (Sedláček 1891, 232). Další zmínka pochází až z roku 1414, kdy Okoř převzal Mikuláš z Prahy (Sedláček 1891, 235). Roku 1470 se stal majetkem rodu z Donína a ti ho nechali opět přestavět (Durdík – Sušický 2000, 98). Před čelem jádra se nacházelo malé předhradí. V roce 1494, za pánů z Donína byly kromě úprav jádra a staveb v rámci bývalého předhradí vystavěno i rozsáhlé vnější opevnění při patě skály (Durdík – Sušický 2000, 101). Další úpravy, tentokrát renesanční, proběhly za Bořitů z Martinic v 16. století (Durdík – Sušický 2000, 98).

Dnes jsou patrné zbytky obvodového opevnění i obytné věže. Z renesanční přestavby paláce se dodnes dochovaly valené klenuté místnosti se sdruženými okny a s fragmenty sgrafitové výzdoby (Einhorn – Wagner 1974, 73). Po zrušení řádu jezuitů Okoř rychle zpustl a změnil se v zříceninu (Durdík – Sušický 2000, 99).

Průhonice

Stavebním průzkumem bylo zjištěno, že koncem 12. století stávalo v jižním sousedství kostela menší panské sídlo, které bylo zpočátku nejspíše dřevěné a lávkou bylo spojeno s kostelem, což je dosud patrné na kostelní věži. V první polovině 14. století získali Průhonice páni z Říčan a za jejich panství byla vystavěna nová gotická opevněná tvrz (Holec 1988, 151). Ta stála na místě dnešního zámku a tvořil ji obdélný palác, lichoběžníkové nádvoří a vysutá brána (Kašička 1984, 69). Páni z Říčan a Průhonic vlastnili statek až do 90. let 14. století. Roku 1404 byla tvrz prodána Janu Dubečskému z Dubče. Tehdy je poprvé v písemných pramenech zmiňována tvrz (Holec 1988, 153). Za pánů z Dubče přibyla hranolová věž a válcová bašta (Kašička 1984, 69). Dubečtí drželi tvrz až do roku 1508, kdy vymřeli po meči. Tvrz vyženil rod Zápských (Holec 1988, 153). Zápští přestavují tvrz na uzavřený renesanční zámek (Kašička 1984, 69). Roku 1699 byl statek prodán jezuitům z koleje sv. Klimenta na Starém Městě. Tehdy byl zámek zpustlý. Jezuité však zámek opravili (Holec 1988, 153).

Dnešní stav je dílem architekta Stíhala z let 1889 – 1894. Při přestavbě byl z velké části odebrán gotický palác, který se do té doby využíval jako sýpka (Kašička 1984, 69). Dnes je zámek i s parkem majetkem Botanického ústavu.

Roztoky

Roku 1381 držel Roztoky Rýnart Remešský, do té doby měl v Roztokách statek Břevnovský klášter, ale r. 1387 svolil král Václav, aby jeho majetek byl prodán Rýnartovi. Ten zůstal jejich majitelem do husitských válek. Kvůli Rýnartovu zběhnutí prodal Zikmund Roztoky r. 1424 Janovi z Pořešína (Sedláček 1891, 303). Roku 1454 si Bedřich z Donína vyprosil nárok na ves po Rýnartovi a r. 1455 byl přidělen na

celou ves s dvěma poplužími a s krčmou. Roku 1504 držel Roztoky Albrecht Rendl z Úšavy (Sedláček 1891, 304). Roku 1539 byly Roztoky vloženy Janovi z Donína do desek zemských a on je pak prodal Albrechtovi Šlikovi z Holíče. Poté následovali r. 1544 Hynek Kralice z Veitmile, r. 1545 Lorenc Šlik a toho roku také Eliška ze Smiřic. Ta postoupila Roztoky r. 1547 svému manželovi Jiříkovi Křimickému z Ronova (Sedláček 1891, 304). Roku 1625 přešli Roztoky Karlovi z Lichtenšteina. V držení Lichtenšteinů byly až do r. 1803 a kvůli nevyužívání tvrže pány se mnoho na tvrzi nezměnilo a udržela si svoji podobu po dlouhé časy (Sedláček 1891, 305).

V Roztokách je viditelný náznak roubené vnitřní konstrukce. Úzké čelo paláce, jež je důsledkem přestavby z poslední čtvrtiny 14. století, má půlkruhovou vpadlinu. I když jsou okenní otvory pozdější, jejich výrazné zeslabení je typickým znakem srubové obytné místnosti (Chotěbor 1989, 94). Zámek v Roztokách byl stavěn na mazanici, okolo byly příkopy, které když se zalily vodou, byl zámek nedostupný (Sklenář 2002, 493).

Z gotické tvrže se zachovalo pouze základové zdivo hranolovité stavby, které bylo objeveno v roce 1960 (Einhorn – Wagner 1974, 70). Při přestavbě roku 1381 byla tvrz přebudována na hrádek. Díky zboření věžovitého stavení vznikl obytný komplex soustředěný kolem nádvoří (Einhorn – Wagner 1974, 70). Stavitel vytvořil soubor palácových staveb, které zaujímaly celou východní a severovýchodní stranu dnešního zámku a komplex sevřel na obou koncích věžemi, kdy ta menší sloužila jako brána (Einhorn – Wagner 1974, 70) Zámek je dnes ve vlastnictví státu a bylo zde zřízeno Středočeské muzeum.

Ruzyně

Tato ves patřila k starodávnému záduší Břevnovského kláštera (Sedláček 1891, 298). Nejstarší dochovaná písemná zpráva je z roku 1406, v které jsou připomenuty i dvory s trojím poplužím. Roku 1420 byla tvrz zabavena pražským městem a postupně pak chátrala, až byla v roce

1429 nejspíše již pustá. Z dalších let nemáme žádnou jinou zprávu, ani se neví, kde přesně stávala (Holec 1988, 86). Pravděpodobně byla tvrz již pustá, když byla Ruzyně připojena ke statkům nejvyššího purkrabství (Sedláček 1891, 298).

Řitka

Od 14. století jsou v této vsi dva manské dvory. Dolní patřil ke Karlštejnu, horní k Dobříši. U dolního dvora, který patřil ke Karlštejnu, vznikla tvrz, která se poprvé objevuje v písemných pramenech k roku 1416. Tehdy na dvoře působil Vaněk Řitka ze Lhoty. Pak toto sídlo získal jeho bratr Jakub. Během poloviny 16. století tvrz zchátrala a roku 1544 se uvádí tvrziště jako pusté. V té době byla krom poplužního dvora pustá i celá ves (Holec 1988, 161). Tento pustý dvůr i s tvrzištěm koupil roku 1551 Zikmund Udrčský z Udrče. Roku 1571 zde stál už jen dvůr. Panské sídlo bylo obnoveno v 17. století jako jednoduchý patrový zámek. V polovině 18. století patřil zámek Prokopovi, hraběti z Kolovrat (Holec 1988, 162).

Od roku 1948 sloužil zámek jako skladiště. Dnes je v soukromém vlastnictví a slouží jako sídlo několika firem. V nížinné poloze na okraji vsi. Snad vazba na hlavní komunikaci bez přímé vazby na sakrální stavbu.

Skalsko

Samotná historie vsi je chudá na starší písemné záznamy. Poprvé je tvrz zmíněna r. 1318. kdy ji majitelka Domka, vdova po Rynartovi z Kovářova, odkázala příbuzným z Ústupenic. Roku 1408 bylo Skalsko převedeno kostelu panny Marie v Týnci. Roku 1412 patřila ves nebo její část pražskému měšťanu Václavovi Litoměřickému (Durdík okol. 2005, 694). Od roku 1555 bylo Skalsko součástí panství Konopiště (Holec 1988, 162). Další informace máme z poloviny 16. století, a ty hovoří jen o vsi,

proto se můžeme domnívat, že tvrz v té době byla opuštěna a zanikla (Durdík okol. 2005, 694).

Kdy byla tvrz založena, nevíme přesně. Kvůli omezeným písemným pramenům lze předpokládat, že byla založena někdy během 14. století a nepřežila rok 1500 (Durdík okol. 2005, 694).

Dodnes je tvrziště dochované na bažinaté louce a částečně i v místním rybníce Trdlač.

Statenice

Tato ves patřila od nedávna ke klášteru sv. Jiří na Pražském hradě. Hospodářství zde bylo pronajímáno světským osobám. Býval zde také zemanský statek a některé majetky patřily kapli sv. Vavřince na Vyšehradě. Část Vyšehradská připadla roku 1436 Václavovi Cardovi z Petrovic, který se však ujal i části duchovní, a proto ji byl nucen roku 1454 vrátit (Sedláček 1891, 243). Tvrz ve Statenicích se poprvé uvádí roku 1466. Vznikla při poplužním dvoře, který patřil klášteru sv. Jiří na Pražském hradě. Roku 1466 byla tvrz zapsána Wolfgangu Stecherovi z Lantrbachu. V 15. století byl majetek ve Statenicích nepřehledný, protože byl rozdělen mezi více majitelů. S jistotou víme, že v letech 1522 – 1527 byl na Statenicích Jan Dráb ze Střechova. Roku 1575 získali Statenice páni ze Sezimova Ústí a ti je hned prodali Janu Kalendovi. Posledním držitelem byl David Boryňa ze Lhoty, kterému byly roku 1625 zkonfiskovány a staly se majetkem katolíka Fridricha z Talmberka na Vlašimi. Za třicetileté války byla ves i s dvorem vypálena a zpustla. Dědicové Fridricha z Talmberka začali tvrz budovat znova jako zámek (Holec 1988, 164).

Zámek byl v roce 1945 připojen k místnímu státnímu statku. Budova zámku byla předělaná na zaměstnanecké byty. Nyní je zámek opuštěný a ve zpustošeném stavu.

Středokluky

První zpráva o tvrzi pochází z roku 1414, i když tvrz patrně vznikla již ve 14. století. Větší část vsi s tvrzí a poplužním dvorem patřila zemanům ze Středokluk (roku 1318 se uvádí Bohuslav z Vlčího ze Středokluk), menší část vsi s manským dvorem patřila svatovítské kapitule. Za husitských válek byly Středokluky a okolí zpustošeny. Roku 1420 při tažení lounských, žateckých a slánských byla tvrz vypálena stejně jako tvrz v Makotřasech, se kterou byly spojené v jeden statek. Při tom byli upáleni i farář s kaplanem (Holec 1988, 165). V 1. polovině 16. století se stali držiteli vsi Bezdružičtí z Kolovrat a vlastnili je až do roku 1623, kdy byly zkonfiskovány. Roku 1631 byl statek vydrancován vojskem a zničena byla i tvrz. Statek koupili roku 1645 jezuité. V inventáři ze 17. století je tvrz popsána jako několikpatrové stavení. V každém patře byly 2 – 3 místnosti a podle jejich rozložení se mohlo jednat o věžovou stavbu. Nejnižší u země byla světnice, v dalším patře fraucimor se 3 skleněnými okny a se světnicí bez oken a nejvýše byl špejchar (Holec 1988, 165). Tvrz chátrala a koncem 18. století byla již zpustlá. Dodnes se z ní nic nedochovalo (Holec 1988, 165).

Tvrz je již zaniklá. Nevíme, kde stávala. Její polohu nemáme doloženou písemnými prameny, ani archeologicky.

Suchdol

Roku 1403 dostal ves Suchdol Niklin z Ořecha, který předtím držel ves Kněževes. Ihned po obdržení ves prodal Zdenkovi z Chýně. Někdy za husitských válek tu ohospodařovali ves dva bratři, kteří se o tvrz starali Vilémovi z Konic (Sedláček 1891, 243). První zpráva o tvrzi v Suchdole je z roku 1454, kdy vesnici vlastnil Václav Budovec z Budova (Holec 1988, 88). Jeho nástupcem byl Štefan Tetaur z Tetova, po němž zůstali synové Dobeš, Jan a Karel. Ti prodali Suchdol roku 1557 Ctiborovi Sluzskému z Chlumu (Sedláček 1891, 243). Během třicetileté války byla celá vesnice zničena a s ní pravděpodobně i tvrz. Roku 1679

koupil Suchdol benediktýnský klášter na Slovanech, který jej držel až do 19. století. V 18. století byl v Suchdole postaven barokní zámek, který byl po požáru roku 1863 přestavěn (Holec 1988, 88).

Tachlovice

Tvrz v Tachlovicích stávala zřejmě od 14. století, ale první zmínka o vsi pochází již z r. 1234. Na počátku 14. století patřila Vchyňovi z Tachlovic, který byl r. 1316 pro loupež hnán k zemskému soudu. Pak Tachlovice náležely pražskému měšťanu Kunratovi, řečenému Klement, který ji prodal spolu s polovinou dvoru Oldřichovi Příbramskému, zvanému Čotrovi. Oldřich, který se vyskytoval v pamětech v letech 1356 – 1381, býval konšelem a držel svůj díl Tachlovic až do r. 1362. Po Kunratovi zdědil polovinu dvora Šimon Klement, který koupil i Oldřichovo podíl a spojil tak celou ves. K podacímu právu se ale opět vrátili Čotrové, a to synovec předchozího Oldřicha, který ves od Klementů koupil (Sedláček 1891, 283).

Na počátku 15. století držel ves a podací kostel Jan Študent z Taklovic, který r. 1402 dodal faráře do místního kostela. Držitelé Tachlovic byli během tehdejších válek na straně táborské, a proto tvrz obsadil Hanuš z Kolovrat r. 1422. Později se tvrze zmocnil Táborita Ondra ze Zhudrovic. Avšak r. 1434 tvrz dobili Jan ze Švamberka, Zdeněk z Drštky a Jan Švihovský z Ryzemberka, kdy Ondru ze Zhudrovic zajali. Je pravděpodobné, že tvrz mohla být při útoku vypálena a nikdo v ní již nebydlel. Jisté však je, že před počátkem 16. století zpustla (Sedláček 1891, 283).

Pustá tvrz se dostala vladykům Kladenským. Zdeněk z Kladna vložil do zemských desek tvrz a poplužní dvůr jako své dávné dědictví.

Z dědických cedulí však vyplývá, že dvůr byl zpustlý a tvrze se nedalo užívat. Během Žďárského dělení se dostaly Tachlovice spolu s Nučicemi, Lukovem a Kamenicí Janu Žďárskému ze Žďáru (Sedláček 1891, 283). I po užívání předchozími pány tvrz stále pustla, což nám popisuje zmínka z r. 1670, kdy zdi a klenutí je z většiny zbořené. Roku 1689 se popisuje, že byla od kamene vystavěná, opravená a šindelem pokrytá. Roku 1697 koupil Tachlovice Karel Jáchym z Bredy, k nimž přikoupil i jiné statky a toto velké panství zůstalo v jeho rodě až do r. 1732, kdy přešlo v držení arciknížecímu rodu Toskánskému. Mezi tím tvrz zanikla (Sedláček 1891, 283). Kde se nacházela, nevíme.

Tuchoměřice

Tuchoměřice se poprvé objevují v písemných pramenech roku 1301, kdy její majitel Heliáš najal sobě a ženě Markétě les Choteč od Plasského kláštera, aby si tu vystavěl nový dvůr. První písemná zmínka o tvrzi je z roku 1436 (Sedláček 1891, 238). Dalším významným datem pro Tuchoměřice byl rok 1520, kdy Baltazar Peřina ze Sloupna prodal Tuchoměřice Janovi Sluzskému z Chlumu, který majetek přenechal svým třem synům. Za jeho vlastnictví nechává namísto starého kostela vystavět kostel nový, zasvěcený sv. Vítu. Ctibor, syn Jana Sluzského své bratry vyplatil a dobře hospodařil přikoupením vesnic v okolí (Sedláček 1891, 238). To, jak známe Tuchoměřice dnes, je výsledkem jezuitského řádu, který po zakoupení statku v roce 1615 upravil panské stavby do oné podoby (Sedláček 1891, 238).

Tursko – komenda

Dříve se vesnice jmenovala Černuc po vladykovi Černutovi. V době, kdy vesnice patřila Ostrovskému klášteru, zde byla postavena zdejší tvrz, jejíž součástí byl i dvůr s třemi poplužímy. Celá ves byla roku 1237 věnována křížovníkům s červenou hvězdou. Po tvrzi v dnešní době nejsou žádné stopy (Sedláček 1891, 258). V soustavě sakrálních a hospodářských objektů, které spadaly rytířskému řádu Křížovníků

s červenou hvězdou, byla tzv. Křížovnická rezidence. Jde o uzavřený objekt čtvercového půdorysu, ve kterém jsou obytné i hospodářské objekty s rozlehlým dvorem, který byl průjezdný. Podzemní sklepy a prostory nebyly dosud zcela prozkoumány. Nízká budova nesoucí název „Poustka“ sloužila k ubytování, jelikož byla členěna na více menších místností – cel (Kolektiv 2001, 16).

Komenda, resp. její zbytky v podobě valů, zanikla v 50. letech 20. století při výstavbě stodol v areálu hospodářských objektů.

Turyň

Jedná se o dobře zachované tvrziště poblíž hájovny Turyň (Durdík okol. 2005, 881). Historii tohoto sídla neznáme. Jeho vznik asi souvisel s dnes zaniklým osídlením poblíž hájovny Turyň, kde byl ještě v druhé polovině 18. století poplužní dvůr. Již v 18. století se okolí nazývalo Turyň či v Turyni, proto nelze vyloučit pojmenování po zaniklé vsi a tvrzi (Durdík okol. 2005, 881).

Dnes snad jen patrné zbytky tvrziště u hráze rybníka za obcí Jílové u Prahy.

Zámky u Chotče

V této vsi stávala tvrz, jíž se nyní říká „na zámkách“. Její historie, ani bližší podoba nebyla zjištěna (Sedláček 1891, 298).

Kde tvrz stávala, ani za jakým významem byla vystavěna, nevíme.

Zlatníky

První zmínka o vsi Zlatníky je z roku 1300. V té době patřily Velflovicům a ti postavili při poplužním dvoře tvrz, která se poprvé uvádí k roku 1314. Poté se dosti střídali majitelé z řad pražských měšťanů a církevních hodnostářů. Za husitské revoluce byly Zlatníky zkonfiskovány.

Tvrz byla využívána jako rychta až do 16. století. Pak se z ní stal lánový statek (Holec 1988, 178).

Budova bývalé tvrze, později zámku se stala součástí hospodářského dvora JZD Jesenice. Objekt se nachází v nížinné poloze na okraji vsi Zlatníky. Vazba se sakrální stavbou byla nepřímá.

5.2. okres Kladno

Dřetovice

Jihozápadně od Dřetovic stojí kostel sv. Václava, jediný pozůstatek bývalého městečka Kralovice. Tvrz stávala s farou a kostelem nad městem osamoceně. Místu, kde stávala, se lidově nazývalo „na zámku“. Lidé tu kdysi pamatovali sklep, který se však nedochoval (Sedláček 1891, 273). Od roku 1354 se o ves dělili bratři Jan a Beneš z Kralovic, Běta vdova po Oldřichovi z Dřetovic a František měšťan Pražský (Sedláček 1891, 273). Bývalo zde mnoho zemanských dvorů a byla zde spojitost Dřetovic s dnes již zaniklými vedlejšími Kralovicemi (Švejda 1941, 7). Po roce 1415 se ta část Kralovic, která obsahovala tvrz, dostává Jetřichu z Blahotic. Jeho syn, Pešík, ji roku 1437 prodává Haškovi z Bysně (Mottl 1878, 705). Dřetovice jako takové jsou v držení pánů Buštěhradských. Od roku 1548 se uvádí Kralovice jako pusté. Ještě v roce 1730 byly patrné zbytky tvrze a příkopů okolo (Sedláček 1891, 273).

První výzkum zdejší tvrze proběhl v roce 1933 (Procházka 2007, 768). Z místní kroniky byla patrná některá fakta o nálezů dlouhého schodiště sahajícího až 3 metry pod ornici. Zakončeno bylo zachovalou falcí do místnosti o šířce 8m a dlouhé 4m. Tato místnost obsahovala mnoho nálezů keramiky, osteologického materiálu a bronzový prsten (Čech 1933, 45 – 47). Homole uprostřed terénu byla vyhodnocena jako

skála z měkkého kamene. Na tomto místě byla odhalena rýha, kde byly místy zachované pozůstatky zdiva. V nejvyšším bodě homole se našly čtyři pravidelné kúlové jámy se zbytky uhnílého dřeva (Procházka 2007, 768).

Dle literárních zdrojů byla kralovická tvrz patrové dispozice, podélná, palácového typu. Chráněna byla několika baštami a příkopem (Anděl 1984, 233). Avšak lze uvažovat o dvou stavebních fázích feudálního sídla. První je zdmi ohraničená kruhová plocha s nezjištěnou vnitřní zástavbou a se čtyřmi kúlovými jámami uprostřed. Zřejmě se mohlo jednat o obvodovou zástavbu s plášťovou zdí (Procházka 2007, 771). Druhou fází je obdélná stavba palácové dispozice. Fortifikaci tvoří příkopové hrazení (Procházka 2007, 771).

Díky nálezům keramického souboru lze uvažovat o zániku tvrze někdy v polovině 15. století spojené s přímým či nepřímým důsledkem obléhání nedalekého Buštěhradu (Procházka 2007, 771).

Tvrziště, nacházející se vedle místního kostela sv. Václava, je v dnešní době zarostlé hustým porostem.

Koleč

Zde byla tvrz vystavěna teprve v 16. století, ale do nedávné doby ještě patřila ke kapitule Vyšehradské. Od roku 1630 držela Koleč rodina Oriesů, měšťanů Menšího města Pražského. V 18. století zde bývali Ubellové ze Siegburka a jako poslední majiteli byli Bohušové z Otěšic (Sedláček 1891, 240).

Tvrz byla po zániku zbořena a vedle ní byl vystavěn barokní zámek. Ten byl upraven na administrativní budovu a sloužil jako sídlo správy statku JZD. V dnešních dnech se na zámku provádí rekonstrukce

střechy. Tvrz byla situována v nevýrazné terénní poloze uprostřed vsi. Zámek patří od roku 2007 do Nadačního fondu Koleč.

Libochovičky

Tato ves byla rozdělena do více držav. Část, kde byla vystavěna tvrz, bezpochyby patřila roku 1393 králi Václavovi. Roku 1413 se uvádí jako majitel zdejší tvrze Petr z Bavorova. Po mnoha změnách majitelů byla tvrz po saském vpádu, nebo někdy v pozdějším období vypálena a od té doby byla pustá s rozpukanými zdmi. Z jedné strany odpadl dokonce i štít. Nakonec roku 1666 odkoupil tvrz Jan Saxius, rektor koleje u sv. Klimenta a připojil ji k jezuitským statkům (Sedláček 1891, 241).

Tvrz je v dnešní době zaniklá. Nevíme, kde přesně stávala. V centrální části obce je patrný skalnatý relikt, můžeme se proto domnívat, že mohla stát zde.

Makotřasy

Tvrz stávala na břidličné skalce nad vesnicí. Pod tvrzí byl rybník a okolo tvrze široký příkop, přes který vedl příjezd od Prahy. Z tvrze zbylo pouze několik sklepů, přes které jde příčně šíje. Uprostřed tvrziště bývala okrouhlá věž, čemuž nasvědčuje okrouhlý zasunutý sklep. Nejstarší držitel této části vesnice byl Jetřich ze Skuhrova. Později držel Makotřasy Štěpán z Tetína a jeho bratr Ješek z Makotřas. Na počátku 15. století stála již makotřasská tvrz a spolu se Středokluky ji držel bohatý kupec z Prahy Petr Meziřícký, který byl velkým nepřitelem kalicha. Proto byla r. 1420 napadena husity, kteří přeměnili v trosky nejen okolní stavby, ale narazili i na dva kněze, které upálili. Následujícího roku se Makotřasy opět zmocnili Pražané. Poté byla tvrz darována Jarošovi a Hynkovi z Chlumu, kteří udatně bojovali proti nepřátelům božím. Ale proto, že byla tvrz vypálena a pobořena, svolila rada dotaci tvrze 100 kop grošů (Sedláček 1891, 274 – 275). Nedlouho po r. 1487 se dostaly Makotřasy k Buštěhradsku. To připomíná i zmínka

z r. 1545, ve vkladu panství, že zde páni z Kolovrat od r. 1525 vybírali clo (Sedláček 1891, 275). Od roku 1847 byla přidělena soukromým statkům císařským. Její zbytky byly roku 1732 rozbořeny pro získání stavebního materiálu (Švejda 1941, 29).

Tvrz je již zaniklá. Vstup do tvrze býval někde v okolí nynějšího rodinného domu čp. 48. Nacházela se na břidličnaté skále uprostřed obce. Dodnes jsou patrné zbytky zbořeného zdiva. Podle místní obyvatelky, byly donedávna patrné i jiné zbytky tvrze, které zanikly během opravy plynovodu

Vrapice

Vrapické tvrziště (dnes skalnatá vyvýšenina) je k vidění nedaleko kostela sv. Mikuláše pod poplužním vrapickým dvorem (Sedláček 1891, 271). Nejstarší písemnou zmínkou je pramen z roku 1320. Můžeme se domnívat, že zde existovalo sídlo drobného feudála. Jiný záznam je z roku 1345, kdy je převáděno dědictví štěpánovského faráře Jindřicha z Vrapic kostelu Všem svatých na Pražském hradě (Procházka 2007, 98). Dalšími držiteli byli měšťané z rodu Benešovských – Jan a Mikuláš. Mikulášův syn, také Mikuláš byl pánem na Vrapici od roku 1383. Poslední zmínka o něm je k roku 1397, kdy věnoval faráře kostelu sv. Mikuláše ve Větším městě Pražském. Zemřel asi roku 1400. Vácslav, syn Mikulášův, prodal Vrapice roku 1414 spolu s poplužním dvorem Hanušovi, řečenému Nešpor z Bišovsferdu za 720 kop grošů (Sedláček 1891, 272). Z toho roku pochází i první písemná zmínka o tvrzi (Procházka 2007, 98). Po Hanušově smrti byla tvrz prodána Jindřichovi Čéčkovi z Pakomilic (či Pakoměřic) za 60 kop. Kolem 15. století přešla tvrz pánům buštěhradským z Kolovrat. Za jejich vlády tvrz zpustla a museli ji znovu vložit do desek zemských, to se stalo r. 1545, ale tvrz byla již zaniklá (Sedláček 1891, 272).

Relikty tvrziště jsou dnes málo patrné. Víme, že existovalo v blízkosti kostela, neboť je viditelné na I. vojenském mapování z let 1764 – 1768. Na tomto mapování je vidět oválné tvrziště. Kvůli malé rozloze tvrziště lze uvažovat o izolované palácové nebo věžové stavbě. Část valu byla poničena v 19. století v důsledku nové zástavby (Procházka 2007, 100).

6 NEDESTRUKTIVNÍ ARCHEOLOGIE

„Nedestruktivní archeologie je souborem technik, metod a archeologických pramenů, zaměřených na vyhledávání a vyhodnocení archeologických pramenů bez provedení destruktivního zásahu do terénu“ (Kuna 2004, 15).

Prvním z cílů nedestruktivní archeologie je vyhledávání archeologických pramenů v krajině. Pomáhá při předběžném výzkumu nebo jako doplnění výzkumu destruktivního (Kuna 2004, 15). Nedestruktivní výzkum nenaruší při správném použití archeologický

pramen, a proto může zůstat zachovaný a být zkoumán opakovaně a jinými metodami (Kuna 2004, 16). Naopak je tomu u destruktivního výzkumu, kdy je výzkum jednorázový a archeologický pramen zaniká (Kuna 2004, 16). Nedestruktivní postupy bývají většinou toho typu, kdy neproběhne žádný zásah do terénu nebo tyto zásahy probíhají jen v přijatelné míře (Kuna 2004, 16). V případě zkoumání zaniklých tvrzišť šlo o vyhledávání a zdokumentování antropogenních tvarů reliéfu. Pro nás bylo směrodatné zjistit funkci areálu (Kuna 2004, 19). *„Identifikace a zařazení do určité struktury vzájemných vztahů lze tedy považovat za jeden z hlavních cílů nedestruktivní archeologie“* (Kuna 2004, 19).

Nedestruktivní metody rozšiřují datovou základnu (Kuna 2004, 26). Užití nedestruktivních metod znamená přínos i v jiných ohledech, a to především k zjištění nových druhů komponent, které by byly díky archeologickým výkopům nesnadno zachytitelné (Kuna 2004, 26).

6.1. Povrchový průzkum

„Povrchový průzkum či výzkum antropogenních tvarů reliéfu zahrnuje vyhledávání, zaměřování, třídění a interpretaci tvarů reliéfu, které jsou pozůstatkem někdejší lidské činnosti“ (Kuna 2004, 237). Tento postup napomáhá v konkrétních situacích i s rozpoznáním některých druhů, jež indikují lidskou činnost. Při použití geodetické techniky se jedná o geodeticko – topografický průzkum či výzkum (Kuna 2004, 237). Výzkum terénních tvarů je možný jen v dlouhodobě zalesněné nebo zatravněné krajině, která byla ušetřena destruktivnímu vlivu orby (Kuna 2004, 237).

6.2. Středověká sídla

Středověký člověk formoval svá území velmi výrazně. Každá z jeho aktivit zanechala stopy (Kuna 2004, 254). Tvrze bývají zpravidla vymezeny zbytky fortifikací. Ať jde o zbytky obvodového valu a příkopu, jež ohrazují většinu prostor nevelkého rozsahu. Zeminou, jež byla

vytěžena z příkopu, býval vyvýšen střed tvrziště. V tomto prostoru pak mohou být zachovány pozůstatky obytných stavení i obvodové hradby. A to v podobě kamenných konstrukcí nebo konvexních vyvýšenin. Převážně u staršího typu tvrzí byl fortifikační i rezidenční význam soustředěn do věžovité stavby, která tvořila jádro tvrze. Vývoj pak směřoval k čtverhrannému půdorysu a k obvodové zástavbě. Zde pak mohou být evidovány relikty víceprostorových staveb obytného i hospodářského charakteru (Kuna 2004, 259).

7 VLASTNÍ TERÉNNÍ PRŮZKUM

Tvrze lze rozdělit na dva základní typy: typ s volně stojící stavbou (věžovou nebo palácovou) a na typ s obvodovou zástavbou. Oba základní typy přežívají po celou dobu existence tvrzí (Chotěbor 1982, 357). Vzhledem k vesnici zaujímá panské sídlo několik poloh – poloha mimo vesnici, poloha v okrajové části vesnice, poloha ve vesnici s vazbou na náves nebo hlavní komunikaci a poloha ve vesnici s vazbou na sakrální stavbu. Polohu tvrze neudává vztah k sídelní jednotce, ale většinou její poloha v terénu a ta může být ve výrazné poloze či

v nevýrazné poloze (Chotěbor 1982, 359). U tvrzí vázaných na vesnici většinou nacházíme málo výrazný přírodní útvar (Chotěbor 1982, 359).

Na tyto základní otázky, týkající se opevněných šlechtických sídel jsem se snažila zaměřit během mého vlastního terénního průzkumu, což je výsledkem přiložené databáze.

7.1 Vybraná oblast okres Praha - západ, okres Kladno

Oblasti v okolí Prahy vykazovaly silná pouta městského osídlení s venkovským zázemím. Po celé období feudalismu se tato pouta v ekonomickém i společenském smyslu prohlubovala a ovlivňovala tak podmínky rozvoje města i venkovského zázemí (Holec 1988, 7). Rozvoj osídlení zde ovlivňovaly také přírodní podmínky. Klima zde bylo teplejší a sušší než jinde v Evropě na stejném stupni zeměpisné šířky. Složení půdy bylo vhodné pro pěstování širokého sortimentu zemědělských plodin a daly se zde snadno těžít stavební suroviny na výstavbu lidských obydlí (Holec 1988, 7). Proto zde vznikalo mnoho panských sídel (Holec 1988, 11).

7.2 Průběh výzkumu na tvrzišti Vrapice

Nedestruktivní archeologický průzkum byl proveden na tvrzišti Vrapice, na katastru města Kladna. Vrapice se nalézají v údolí Dřetovického potoka v nadmořské výšce 310 m n. m. Tvrziště se nachází v blízkosti původně románského kostela sv. Mikuláše. Součástí dokumentačních prací byl povrchový průzkum lokality, povrchové sběry a její geodetické zaměření. Cílem geodetického zaměření bylo zjištění stavu dochování lokality a možná dokumentace terénních reliktnů souvisejících s objektem zaniklé tvrže a následné srovnání pořízené

dokumentace se staršími plány lokality. V prostoru tvrziště doposud neproběhl archeologický výzkum.

Dnešní kostel sv. Mikuláše prošel složitějším stavebním vývojem. Jeho nejstarší částí je románská rotunda datovaná do období konce 12. - poloviny 13. století. V průběhu dalších stavebních etap byly k někdejší rotundě přistavěny další části současné sakrální stavby (Procházka 2007, 99). Na severní straně je pod omítkou patrná polovina pískovcového vstupního portálu rotundy. V gotické stavební fázi, někdy okolo roku 1400, došlo k přístavbě obdélné lodi, jež se k rotundě připojuje ze západní strany (Procházka 2007, 99). Barokní přestavba přinesla čtvercovou přístavbu na západní straně lodi. Poslední přestavba proběhla roku 1858 a jednalo se o přestavbu sakristie (Procházka 2007, 99).

Jako staveniště tvrze byl zvolen výrazný ostroh. V jeho širší části, kudy procházela také přístupová cesta, již patrně stála sakrální stavba. Většina areálu tvrziště byla chráněna přírodními, poměrně příkrými svahy, ve kterých jsou dnes patrné pozůstatky spíše novověkého lámání kamene. Příkopem a patrně také valovým tělesem byla tvrz zajištěna nejspíše pouze na jižní přístupové straně. Nelze pak vyloučit, že případně čelní valové těleso mohlo částečně obíhat také ostroh s tvrzí. Pokud porovnáme pláněk tvrziště od J. Čížka z roku 1970 s dnešním stavem, lze vidět patrné terénní rozdíly, např. destruovanou část severní strany, způsobenou těžbou lomového kamene. J. Čížek na svém plánu vymezuje průběh vnitřního příkopu kolem samotného tvrziště, jehož část je nyní zastavěna rodinnými domy a převrstvena hřbitovem. Prostor jižně od předpokládaného čela tvrze tak byl v minulosti postižen výraznými terénními úpravami. S jistou opatrností však nelze vyloučit, že výrazná terénní hrana v prostoru hřbitova by mohla mít jistou souvislost s čelní fortifikací zaniklé tvrze. Prostor tvrziště je dnes porostlý hustou náletovou vegetací a slouží částečně jako smetiště. Zejména terén ve východní části tvrziště je remodelován subrecentními a recentními navážkami odpadu a stavební suti. Západní strana tvrziště je postižena mladší parazitní

zástavbou a terénní úpravy související s oběma rodinnými domky rovněž výrazně zasáhly do areálu zaniklého opevněného sídla. Relativně nejméně narušená zůstala pouze plošina ve svrchních partiích ostrohu s mělkou terénní depresí, registrovanou také J. Čížkem viz obr. 97. Tuto depresi by bylo možné, opět s ohledem na množství mladších zásahů na této lokalitě, s opatrností považovat za možný pozůstatek zástavby tvrziště. Vzhledem k rozsahu předpokládané opevněné plochy by zde bylo možné předpokládat spíše než nevelkou věžovitou stavu, dokumentovanou např. na lokalitě Tlestky (Durdík a kol. 2005) či Hřebeč (Anděl 1984), větší objekt v podobě plošně rozsáhlejšího paláce či věžovitého paláce či jinou složitější zástavbu. Více o možné stavební podobě zaniklé a mladšími zásahy silně narušené tvrze by mohl přinést jen plošně rozsáhlejší archeologický výzkum. S ohledem na stav dochování lokality, není její typologické zařazení možné. O eventuelní kvalitnější podobě zástavby tvrze by mohl svědčit fragment ostění gotického portálu druhotně použitý v ohradní opukové zdi hřbitova. Při provádění dokumentačních prací byl v prostoru tvrziště nalezen drobný keramický zlomek pocházející ze zvonovité pokličky.

8 ZÁVĚR

Vybrané oblasti soustřeďující se na okres Praha – západ a další tvrze, které dříve do tohoto okresu spadaly, dnes jsou nově začleněny pod okres Kladenský, skýtají na 39 tvrzí. Tvrze byly vybrány a následně osobně navštíveny a fotograficky zdokumentovány. U vybrané lokality Vrapice (okr. Kladno) , byl proveden rozsáhlejší terénní výzkum nedestruktivního rázu, který zahrnoval povrchový průzkum, fotografické zdokumentování a následné zaměření totální stanicí a vymodelování 3D modelu tvrziště.

U všech tvrzí jsem se pokusila o stručné nastínění jejich historie a zasazení do širšího sídelního kontextu. Poloha tvrzí byla ověřena také na současných i historických mapových podkladech. Poté byly zjištěné údaje o jednotlivých lokalitách vloženy do databáze. Mezi stěžejní deskriptory patří zejména doba jejich vzniku, vztah k sídelní struktuře či způsob prostorové vazby na sakrální stavbu a bezprostřední hospodářské zázemí. Ve dvanácti případech byla přítomnost tvrzí podložena jen písemnými dokumenty.

8.1 Tvrze vystavěné ve 13. století

Do období 13. století spadá vznik jediné tvrze, založené na soutoku Vltavy a Únětického potoka v obci Roztoky u Prahy. Tvrz byla založena jako šlechtické sídlo v oblasti roztržité majetkové držby. Z dochovaných písemných pramenů vyplývá, že v oblasti měl majetky také Břevnovský klášter, který zde vystavěl opatský dům s poplužním dvorem (Hrabánek – Herda 2004, 2). S ohledem na existenci poměrně rozsáhlého poplužního dvora v předpolí tvrze je možné předpokládat, že tvrz byla nejen rezidenčním a opěrným bodem spíše nevelkého šlechtického statku, ale také jeho hospodářským centrem. Úloha tohoto opevněného objektu se však v průběhu jeho existence výrazně měnila. Objekt byl nejen rezidenčním sídlem v nížinné poloze ve vsi. Součástí výbavy tvrze byla také kvalitně zpracovaná arkýřová kaple, která však nesouvisela s nejstarší stavební fází této opevněné lokality, ale vznikla až za Reinharda z Remeše ve 14. století (Kolektiv 2011, 62).

8.2 Tvrze vystavěné v 1. polovině 14. století

V první polovině 14. století vzniká ve sledované oblasti 7 tvrzí v Dolních Břežanech, Jenči, Kněževsi, Průhonicích, Řitce, Skalsku, Vrapicích a ve Zlatníkách. U lokalit v Kněževsi a Jenči neznáme jejich stavební podobu, neboť jejich existence je registrována pouze prameny písemné povahy. Přímá vazba na sídelní jednotky je patrná u všech tvrzí

vzniklých v této době kromě Vrapic, které byly vystavěny na okraji vsi zhruba kilometr od vesnické zástavby, což je posuzováno podle dnešního stavu, jelikož neznáme charakter osídlení v době existence tvrze. Funkci sídla mohly zaujímat tvrze v Dolních Břežanech, Průhonicích, v Řitce a Zlatníkách, kde osobou stavebníka byli pražští měšťané. Lze předpokládat, že tvrz v držení pražských patricijských rodů mohla plnit odlišné funkce než tvrz, která představovala rezidenční a hospodářské centrum nevelkého šlechtického statku. Hospodářským sídlem mohla být tvrz v Kněževsi, za jejíž výstavou byli zemané z Kneževsi (Holec 1988, 136). Význam sídla v Jenči, Skalsku a Vrapicích nelze s jistotou určit, pokud nevíme, kým a za jakým účelem byly tvrze vystavěny. Přímá vazba k sakrální stavbě nebyla zjištěna ani u jednoho objektu, jelikož se stavby tohoto charakteru u tvrzí nenachází, ani nebyla podložena písemnými prameny. O této vazbě lze uvažovat pouze v případě Vrapic, kdy tvrz stávala v těsné blízkosti kostela sv. Mikuláše. Obytnou věž lze předpokládat v Průhonicích, pokud by obrannou funkci zastávala okrouhlá bašta vystavěná spolu s hranolovou věží počátkem 15. století (Kašička 1984, 69). U ostatních dvou objektů (Dolní Břežany, Skalsko) nelze s přesností určit, jakou úlohu věž plnila, zda se jednalo o věž obytnou, či sloužila jako bergfrit. Poplužním dvorem disponovaly všechny tvrze s výjimkou tvrzí v Dolních Břežanech, Průhonicích a Skalsku, kde nebyl zjištěn.

8.3 Tvrze vystavěné v 2. polovině 14. století

Z tohoto období známe na sledovaném území 6 tvrzí na lokalitách Černošice, Dobrovíz, Hradištko, Libochovičky, Litovice a Středokluky. Návaznost na sídelní jednotku lze předpokládat u Černošic a Hradištka. Na okraji vsi, v blízké vazbě ke vsi, se nacházely Litovice. V případě tvrze v Dobrovízi, Libochovičkách a Středoklukách neznáme jejich stavební polohu a podobu, tudíž nelze blíže specifikovat jejich návaznost na sídelní jednotku, vazbu k sakrální stavbě, význam objektu ani umístění stavby.

Nížinnou polohu zaujímaly tvrze v Černošicích, Hradištku i Litovicích. Poplužní dvory obsahovaly čtyři objekty, tudíž mohly zaujímat funkci rezidenčního i hospodářského sídla. V Černošicích a Libochovičkách nebyl dvůr zjištěn, lze tedy uvažovat o funkci správní či rezidenční. Přímá vazba na sakrální stavbu je podložena jen v Litovicích, kdy byla součástí tvrze i kaple, vystavěna při vzniku tvrze za biskupa Jana Dražického (Einhorn – Wagner 1974, 60). Přítomnost příkopu v Černošicích zaznamenává na svém plánu J. Čížek z roku 1985.

8.4 Tvrze vystavěné v 1. polovině 15. století

V 1. polovině 15. století byly z našeho souboru vystavěny 3 objekty v Červeném Újezdě, Chotči a Makotřasech. Červený Újezd byl vystavěn v nížinné poloze a díky přítomnosti poplužního dvora lze uvažovat o hospodářsko – rezidenční funkci. Oproti tomu byla tvrz v Chotči vystavěna ve výšinné poloze. Palác tvrze byl připojen k obvodovým fortifikacím. Součástí zástavby byla i hranolová věž, ale její funkce nebyla zjištěna. Typologicky lze objekt určit jako tvrz s obvodovou zástavbou, jejíž součástí byl i rozlehlý poplužní dvůr. Tvrz proto mohla plnit funkci rezidenční i hospodářskou. Makotřasská tvrz stávala v dominantní poloze na břidličnaté skále. Kvůli absenci poplužního dvora lze uvažovat o rezidenční či správní funkci sídla. Centrum dominia může evokovat zmínka z roku 1545, kdy zde páni z Kolovrat vybírali clo (Sedláček 1891, 275). Přítomnost okrouhlé věže nasvědčoval okrouhlý sklep uprostřed tvrziště (Sedláček 1891, 275). Jestli se jednalo o věž obytnou či obrannou však nebylo zjištěno. Přímou souvislost se sídelní jednotkou nasvědčují všechny tvrze, to samé nelze říci o vazbě k sakrální stavbě. Ta nebyla zjištěna ani u jedné z nich

8.5 Tvrze vystavěné v 2. polovině 15. století

V tomto období vznikla tvrz ve Staticích, nacházející se ve stejnojmenné obci, jež leží v údolí Únětického potoka. Tvrz byla založena zřejmě jako zemanské sídlo u poplužního dvora. Část obce byla vlastnictvím kláštera sv. Jiří na Pražském hradě, jenž ji pronajímal světským osobám (Sedláček 1891, 243). Tvrz se nacházela v nížinné poloze s přímou vazbou k sídelní jednotce a byla pohlcena mladší zástavbou zámku. Součástí zámku je kaple sv. Ludmily, do té doby nebyla zjištěna vazba k sakrální stavbě.

8.6 Tvrze vystavěné v 16. století

V 16. století byly vystavěny tvrze Čičovice, Chrášťany a Koleč. Jediné Čičovice byly vystavěny ve výšinné poloze. Ostatní dvě se nacházely v nevýrazné terénní poloze. Tvrz v Čičovicích byla vystavěna roku 1590 za Jana Benjamina u poplužního dvora (Holec 1988, 122 – 123). Z toho vyplývá možný hospodářsko – rezidenční účel tvrze. Podobně tomu bylo v Chrášťanech, které vznikly u zemanského statku, během vlastnictví pánů Sluzských (Sedláček 1891, 286). Tvrz v obci Koleč byla vystavěna v době, kdy tato ves náležela Vyšehradské kapitule (Sedláček 1891, 240). Poté se jejími vlastníky stávají osoby z řad světské moci. Tím se může měnit význam objektu. Kvůli absenci hospodářského zázemí lze uvažovat o funkci správní či rezidenční. Všechny objekty se nacházejí v přímé návaznosti na sídelní jednotku. U tvrze v Kolči, přestavěné na zámek se nachází kaple Nejsvětější Trojice, která vznikla při přestavbě v 18. století. V Chrášťanech se nachází kostel sv. Bartoloměje, avšak jestli byl v přímé vazbě k tvrzi, nebylo zjištěno.

8.7 Vznik tvrze v 17. století

Tvrz v Hostivici byla vystavěna u svobodného dvora v letech 1622 – 1627 za Floryána Žďárského ze Žďáru. Tvrz neměla dlouhého trvání a

roku 1734 ji nechala Marie Toskánská přestavět do podoby barokního zámku (Sedláček 1891, 290). Přítomnost poplužního dvora může vypovídat rovněž o její hospodářské funkci, avšak osoba majitele z řad šlechty může evokovat funkci rezidenční. Budova tvrze byla vystavěna v nížinné poloze v přímé návaznosti na sídelní jednotku. V obci Hostivice se nachází kostel sv. Jakuba, avšak jeho přímá vazba s tvrzí nebyla zjištěna.

8.8 Vznik tvrze nezjištěn

V šestnácti případech nebyla doba vzniku tvrze zjištěna. Jednalo se o tvrze Břve, Černomice, Černý vůl, Dřetovice, Hořelice, Letky, Liběř, Nučice, Kopanina, Ruzyně, Suchdol, Tachlovice, Tuchoměřice, Tursko, Turyň a Zámky u Chotče. U šesti objektů neznáme jejich polohu v terénu, ani podobu. Jejich existence je známá pouze z pramenů písemné povahy (Letky, Nučice, Kopanina, Ruzyň, Tachlovice, Zámky u Chotče). U některých objektů (Černý vůl, Tursko, Tuchoměřice, Turyň, Zámky u Chotče) není známá jejich podrobná historie, jež se nedochovala v písemných pramenech, tudíž je určení některých deskriptorů nemožné. Nížinná poloha tvrzí v tomto sektoru převažuje nad výšinnou polohou, v které se nacházely tvrze v Černomicích, Dřetovicích a Tuchoměři. Přímou vazbu k sídelní jednotce lze předpokládat ve třech případech (Hořelice, Liběř a Suchdol), avšak je to posuzováno opět podle dnešního vzhledu obcí, v kterých se tvrze nacházejí. Na okraji vsí je situováno pět tvrzišť (Černomice, Dřetovice, Černý vůl, Tuchoměřice a Turyň), avšak tyto polohy se nacházejí v těsné blízkosti vsi.

Vazbu k sakrální stavbě lze předpokládat ve třech případech. Kostel sv. Vavřince se nachází v blízkosti tvrziště Černomice, v obci Černovičky, jehož existence je kladena do 12. století. Kostel sv. Václava je jediným pozůstatkem zaniklé vsi Královice, kde stávala tvrz Dřetovice. Počátky této sakrální stavby sahají do 11. či 12. století. Třetí tvrzi jsou Tuchoměřice, u kterých se nacházel kostel, místo něhož byl v 16. století

vystavěn nový kostel sv. Víta (Sedláček 1891, 238). Jejich přímá vazba však nebyla ani u jedné lokality podložena.

Hospodářské zázemí v podobě poplužního dvora registrujeme u devíti tvrzí (Černý vůl, Letky, Nučice, Kopanina, Ruzyně, Tachlovice, Tuchoměřice, Turyň a Tursko), proto lze v těchto případech předpokládat hospodářskou funkci tvrze. U ostatních tvrzí nebyl poplužní dvůr zjištěn či neexistoval.

Hospodářský význam tvrze mohla zastávat tvrz v Kopanině, kterou využívali místní vladykové (Sedláček 1891, 238). Tento význam se však mohl změnou majitelů měnit. Hospodářsko – rezidenční význam lze předpokládat v Břvích, Hořelici a Letkách, kde byly tvrze vystavěny v těsné blízkosti dvora. Jako sídlo je možné chápat tvrze vystavěné pražskými měšťany či kláštery (Černomice, Dřetovice, Liběň, Nučice, Ruzyně, Tuchoměřice), ale funkce se mohli během let a majitelů měnit či prolínat. Za eventuelní centrum dominia může být považována tvrz Tachlovice. Pod její správu spadalo za vlastnictví Karla Jáchyma z Bredy mnoho dalších statků (např. Hořelice, Nučice; Sedláček 1891, 238). U dvou objektů (Suchdol, Zámky u Chotče) je jejich význam kvůli absenci písemných pramenů nezjištěn.

Věž je známa pouze u tvrze Černomice. O té se zmiňuje J. Čížek na svém vyobrazení z roku 1959. Zda se jednalo o izolovanou stavbu věžového charakteru, či byla věž součástí větší stavby, není jasné.

Fortifikace v podobě valu je vyobrazená J. Čížkem u tvrze Černý vůl (1959) a Liběň (1979). Příkop uvádí u tvrzí Černý vůl (1959), zdvojení příkopu a valu v jihovýchodní části tvrziště vzniklo pravděpodobně záměnou s nepoužívanou úvozovou cestou, naopak absence příkopu na severní a východní straně tvrziště může vysvětlovat jeho postupné zaplnění důsledkem erozivních procesů (Hložek 2006, 241). Druhé vyobrazení příkopu J. Čížkem z roku 1970 je u tvrze Dřetovice.

Pokud teď pomíneme dobu vzniku stavby a zaměříme se na celkový soubor 39 tvrzí, tak 24 z nich má hospodářské zázemí jako součást objektu, v okolí tvrze se nacházejí 2 poplužní dvory a zbylé dvory nejsou zjištěné, nebo u tvrzí nebyly. Přímá vazba na sídelní jednotku (posuzovaná podle dnešního stavu tvrziště a vsi) je zjištěna u 21 objektů, na okraji vsi se nachází 7 objektů a u 11 tvrzí nebyla jejich poloha zjištěna v důsledku zániku tvrze a absenci její polohy v písemných pramenech. Podobný počet tvrzí se nám objevuje u polohy staveniště. V nížinné poloze se nachází 20 tvrzí, ve výšinné poloze 8 tvrzí a 11 jich nebylo určeno. Vzhledem k takovému počtu tvrzí, jež se nacházejí v přímé souvislosti ke vsi, jsem čekala větší počet tvrzí, které budou stát poblíž sakrální stavby. Přímou vazbu k sakrální stavbě má pouze 6 objektů, avšak toho hodnocení není podloženo. Kromě existence kaple u tvrze v Litovicích není doložena jakákoliv spojitost mezi tvrzí a sakrální stavbou. Zeměpanské založení je pravděpodobné u 12 objektů (Červený Újezd, Dolní Břežany, Hradištko, Choteč, Chrástřany, Jeneč, Kněžves, Liběř, Makotřasy, Průhonice, Přední Kopanina, Tachlovice), šlechtické u 4 tvrzí (Číčovice, Hostivice, Libochovičky a Zlatníky), církevní u 4 tvrzí (Černošice, Dobrovíz, Litovice a Ruzyně). U zbylých 19 tvrzí nebyla osoba stavebníka zjištěna.

9 ZÁNÍK TVRZÍ

Většina tvrzí z mého souboru byla v pozdějších letech přestavěna na zámek. Dělo se tak u 13 objektů (Dolní Břežany, Hořelice, Hostivice, Hradištko, Chrášťany, Koleč, Průhonice, Roztoky, Řitka, Statenice, Suchdol, Tuchoměřice, Zlatníky) z celkového souboru. Ve všech případech zámek stále stojí. Jejich stav zachování je však rozdílný.

V 15. století zaniká 7 tvrzí (Břve, Černomice, Černošice, Dobrovíz, Dřetovice, Ruzyně, Skalsko). Jako příčinu jejich zániku lze brát v potaz husitské války, ale ne vždy to bylo hlavním důvodem.

V 16. století z našeho souboru zanikly 4 objekty (Kopanina, Kněžves, Nučice a Vrapice). Ani jeden z nich nebyl později obnoven. Pouze u Vrapic známe místo bývalého tvrziště. Ostatní objekty jsou nám známy jen z písemných pramenů.

Z 8 objektů zaniklých v 17. století víme o třech tvrzích, které byly přestavěny na zámek. Je tomu tak v případě Chrášťan, Static a Suchdola. Po tvrzišti Choteč jsou dodnes patrné zbytky zdiva. V ostatních případech (Červený Újezd, Čičovice, Jeneč, Libochovičky) se nám nedochovalo nic.

V 18. století zanikly 3 objekty z celkového souboru. U Tachlovic a Středokluk neznáme jejich polohu. Pouze v případě Makotřas víme, kde se tvrziště nacházelo a jsou zde viditelné ještě zbytky rozpadlého zdiva.

U 5 objektů nebyl zánik tvrze zjištěn (Letky, Tursko, Zámky u Chotče). Avšak v případě Turyně a Liběře víme, kde se tvrziště nachází.

Z celého souboru se dochoval pouze jeden objekt, který se zachoval částečně ve své podobě tvrze. Jsou jím Litovice, které dodnes slouží jako součást hospodářského objektu.

10 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Anderle, J. – Rožmberský, P. – Švábek, V. 1985: Džbánek, k. ú. Nebílovský Borek, Ročenka Klubu Augusta Sedláčka, 1985, 105 – 111. Plzeň.

Anděl, R. 1984: Hrady, zámky a tvrze v čechách, na Moravě a ve Slezsku 3 – Severní Čechy. Praha.

Čech, J. 1935: Obecní kronika. Dřetovic I. Dřetovice.

Čížek, J. 1959 - 1985: Tvrze a hrádky středních Čech. Rukopis uložený v ANZ ARÚ AV ČR Praha v.v.i.

Durdík, T. 2002: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.

Durdík, T. 2008: Tichá tvrz okr. Český Krumlov, Jihočeský kraj. RKP SHP. Praha.

Durdík, T. akol. 1998: Encyklopedie Českých tvrzí. Díl 1. Praha.

Durdík, T. akol. 2000: Encyklopedie Českých tvrzí. Díl 2. Praha.

Durdík, T. akol. 2005: Encyklopedie Českých tvrzí. Díl 3. Praha.

- Durdík, T. – Bolina, P. 2001:** Středověké hrady v Čechách a na Moravě. Praha.
- Durdík, T. – Chotěbor, P. 1993:** Projevy přímého působení francouzské stavební huti v české architektuře feudálních sídel 14. století, *Archaeologia historica* 18, 225 – 237. Praha.
- Durdík, T. – Sušický, V. 2000:** Zříceniny hradů, tvrzí a zámků. Praha.
- Emler, J. 1882:** *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (1253 – 1310). Praha.
- Emler, J. 1890:** *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (1311 - 1333). Praha.
- Einhorn, E. – Wagner, J. 1974:** Hrady, zámky a tvrže středních Čech. Praha.
- Gabriel, F. 2006:** Teoretické aspekty studia hradních staveb. Ústí nad Labem.
- Hejna, A. 1978:** Drobná opevněná sídla v čechách a jejich místo v sídlištním vývoji 10. – 13. století, *Archaeologia historica* 3, 75 – 82. Praha.
- Hložek, J. – Křivánek, R. 2008:** Komplexní nedestruktivní výzkum hradu Liběhradu okr. Praha – západ, *Castellologica Bohemica* 11, 297 – 312. Praha.
- Hložek, J. 2006:** Ohlédnutí za tvrzištěm v obci Černý vůl, okr. Praha – západ, *Castellologica bohemica* 10, 239 – 244. Praha.
- Hložek, J. – Křivánek, R. – Procházka, M. 2010:** Komplexní nedestruktivní archeologický výzkum tvrziště Hřebeč (Tasov) okr. Kladno, *Castellologica bohemica* 12, 385–396. Praha.
- Holec, F. 1998:** Hrady, zámky a tvrže v čechách, na Moravě a ve Slezsku 8, Praha a okolí. Praha.
- Hrabánek, V. – Herda, M. 2004:** Roztoky u Prahy. Historie a stavební vývoj zámku. Roztoky u Prahy.
- Charvátová, K. 1985:** Hospodářské dvory klášterůve světle písemných pramenů, *Archaeologia historica* 12, 287 – 299. Praha.

- Chotěbor, P. 1982:** K situaci a stavební podobě vesnických feudálních sídel, *Archaeologia historica* 7, 357 – 366. Praha.
- Chotěbor, P. 1982:** K situaci a stavební podobě vesnických feudálních sídel, *Archaeologia historica* 7, 357 – 366. Praha.
- Chotěbor, P. 1983:** Příspěvek ke studiu stavební podoby tvrzí, *Archaeologia historica* 8, 513 – 520. Praha.
- Chotěbor, P. 1989:** Nejstarší období výstavby českých tvrzí (do pol. 14. stol.), *Archaeologia historica* 14, 257 – 269. Praha.
- Chotěbor, p. 1989:** Srubové obytné místnosti v prostředí českých tvrzí, *Castellologica bohemica* 1, 91 – 104. Praha.
- Chotěbor, P. 1991:** Venkovská sídla a jejich hospodářské zázemí, *Archaeologia historica* 16, 179 – 189. Praha.
- Chotěbor, P. 1992:** Architektonické dataily českých tvrzí. In: Sborník Společnosti přátel starožitností 3, 111 – 128. Praha.
- Chotěbor, P. 1996:** Pokus o srovnání tvrzí laické a církevní vchnosti, *Archaeologia historica* 21, 307 – 314. Praha.
- Chotěbor, P. – Smetánka, Z. 1985:** Panské dvory na české středověké vesnici, *Archaeologia historica* 10, 47 – 56. Praha.
- Jesenský, V. – Rykl, M. 2001:** Hloubkový stavebně historický průzkum pro potřeby památkové péče. In: Dějiny staveb 2001, 67 – 82. Plzeň.
- Kašička, F. 1984:** Tvrze středních Čech. Praha.
- Kašička, F. 1985:** Hospodářské zázemí drobných feudálních sídel ve středních Čechách, *Archaeologia historica* 10, 57 – 65. Praha.
- Kašička, F. 1990:** Život na středověké a renesanční tvrzi (ve světle hmotných a písemných dokladů), *Archaeologia historica* 15, 191 – 201. Praha.
- Klápště, J. 2005:** Proměna českých zemí ve středověku. Praha.
- Kolektiv 2001:** 900let obce Tursko. Praha.
- Kolektiv 2011:** Roztoky očima staletí. I. díl. Město Roztoky.
- Kuna, M. a kol. 2004:** Nedestruktivní archeologie. Teorie, metody a cíle. Praha.

- Menclová, D. 1976:** České hrady II. Praha.
- Meyer, W. 2004:** Vorburgen. Bemerkungen zur topographisch–baulichen, funktionellen Vielfalt sowie zur terminologischen Unschärfe. In: Ettle, P.-Flambard-Héricher, A-M, McNeil, T. E (ed): Château Gaillard 21. Caen, 215-227.
- Mottl, J. 1878:** Stopy zaniklých osad v okrese Únhošťském, Památky archeologické 10, 699 – 710. Praha.
- Nekuda, V. – Unger, J. 1981:** Hrádky a tvrze na Moravě. Olomouc.
- Nekuda, R. 2002:** Zemědělská usedlost ve středověké vesnici na Moravě. Brno.
- Neustupný, E. 1994:** Role databází v archeologii, Archeologické rozhledy 46, 121 – 128, Praha.
- Novák, D. 2012:** Tvrze v okolí Křivoklátského loveckého hvozdu. Plzeň: Západočeská univerzita. Nepubl. diplomová práce.
- Plaček, M. 1987:** Ves a dvůr Holoubek. K otázce vztahu dvora a panského sídla ve středověku, Archaeologia historica 12, 345 - 354. Praha.
- Plaček, M. 2008:** Ke vztahu sídel nižší šlechty a jejich hospodářského zázemí, Archaeologia historica 33, 209 – 220. Praha.
- Procházka, M. 2007:** Vrapice – šlechtické sídlo a sakrální stavba. In: Dějiny staveb 2007, 98 – 100. Plzeň.
- Procházka, M. 2008:** 75 let od výzkumu tvrze Kralovice. Archeologie ve středních Čechách 12, 767 – 772. Praha.
- Rykl, M. 1984:** Litovice – okr. Praha – západ, Ročenka klubu Augusta Sedláčka 84, 84 – 94. Plzeň.
- Rykl, M. 1991:** Povrchový průzkum tvrze v Chotči a zaniklé fortifikace na Škrábku, Castellologica bohemica 2, 261 – 268. Praha.
- Rykl, M. 2008:** Obytná část dispozice středověké tvrze v Čechách. In: Svorník 6, 33-68. Praha.
- Sedláček, A. 1884:** Hrady, zámky a tvrze království Českého 3. Praha.
- Sedláček, A. 1884:** Hrady, zámky a tvrze království Českého 3. Praha.
- Sedláček, A. 1884:** Hrady, zámky a tvrze království Českého 3. Praha.

- Sedláček, A. 1891:** Hrady, zámky a tvrze království Českého 8. Praha.
- Sklenář, K. 2002:** Hrady a tvrze v zápiscích Václava Krolmuse (1852 – 1861), *Castellologica bohemica* 8, 483 – 494. Praha.
- Smetánka, Z. 1969:** Průzkum zaniklé středověké osady Svídna u Slaného (Předběžná zpráva). *Archeologické rozhledy* 21, 618 – 625. Praha.
- Sommer, P. 1977:** Ke vztahu řádového domu a hradu v Čechách, *Archaeologia historica* 3, 117 – 121. Praha.
- Šafránek, J. 1995:** Soupis hradů, letohrádků, paláců, tvrzí a zámků v českých zemích I. Praha.
- Štětka, A. 2007:** Selská historie aneb zemědělství v Hostivici. Praha.
- Švejda, J. 1941:** Místopis politického okr. Kladenského. Kladno.
- Úlovec, J. 1995:** O bývalých tvrzích v Libři. In: J. Tywoniak (ed.), *Středočeský sborník historický* 21, 5 – 28. Praha.

INTERNETOVÉ ZDROJE PŘÍLOH

<http://www.vyletnik.cz/> [13. 3. 2014]

<http://www.hrady.cz/> [13. 3. 2014]

<http://www.zamekpruhonice.cz/> [13. 3. 2014]

<http://www.stredoceske-zamky.cz/> [13. 3. 2014]

http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B000FFTF [25.3. 2014]

I. Vojenské mapování 1764-1768 a 1780-1783

http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=1vm [5.4. 2014]

III.Vojenské mapování Františko – josefské 1877-1880 (Čechy)

http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=3vm [5.4. 2014]

http://cs.wikipedia.org/wiki/Okres_Praha-z%C3%A1pad [20. 4. 2014]

11 RESUMÉ

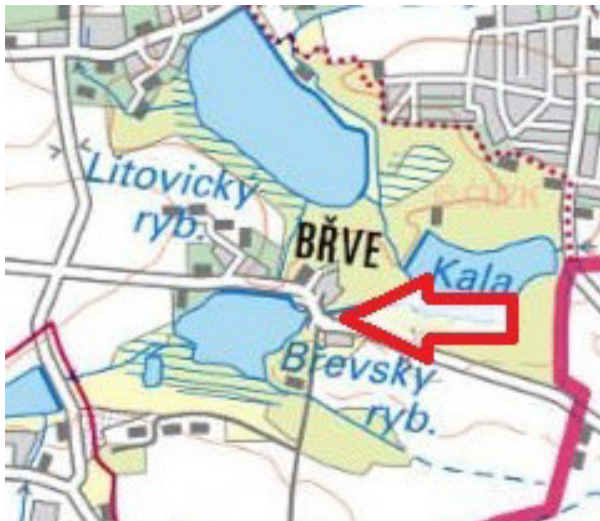
The subject of my bachelor's thesis is the evaluation of preserved medieval stronghold surviving in today's Prague - West District and partly in Kladno District. The aim is the overall evaluation of this category of medieval fortified settlements.

The research dealt with the history of the stronghold, the study of literature, the time of creation, construction site, character of development and economic background. The terrain surface exploration was conducted at the fortress Vrapice district of Kladno. In conclusion was make an attempt about synthesis and of the overall evaluation research and their settlement structure and linkages to the sacral site. The synthesis was evaluated by making databases of strongholds on the selected area.

Thanks to the knowledge gained during the work could be considered potential locations, which could be later verified by archaeological research and support the finding informations

12 PŘÍLOHY

BŘVE



Obr. 1: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



Obr. 2: III. Vojenské mapování Františko – josefské 1877-1880 (Čechy).

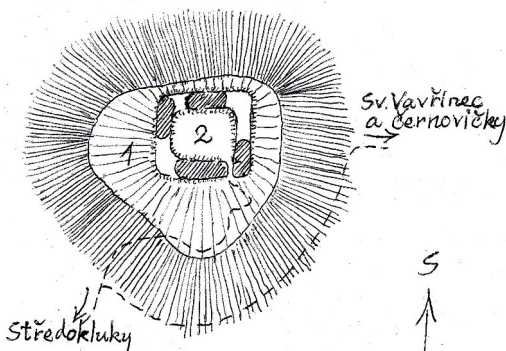
(http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=3vm)

Černomice



Tvrziště Věž - u Černoviček

- 1 - tvrzištěm je trojúhelníková tanečno-pahorky která se mírně zvedá ke srážce 341m,
- 2 - na němž stojí čtyřhranná zřícenina pozdější zrušena, původně věž tvrze,



Středokluky

Okres: Praha západ

Kat.o.: Středokluky

1959 vlastní (J. Čížek)

Apr. 3952/90

Obr. 3.

Obr. 4.

Obr. 5.

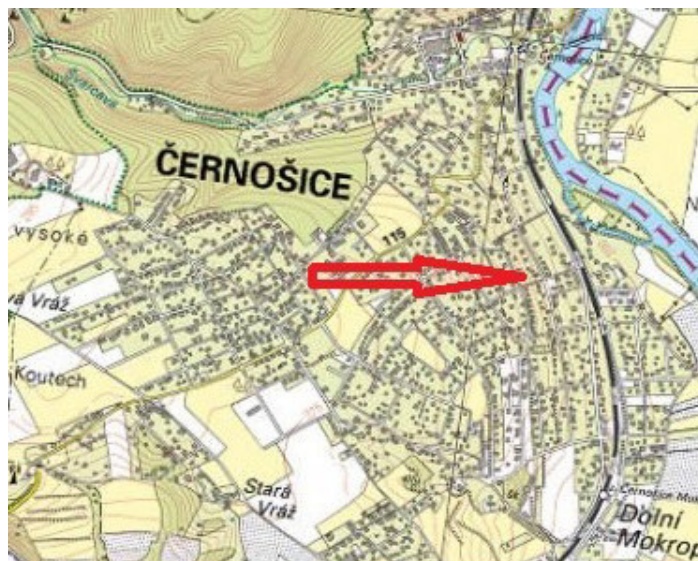
Obr.3: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)

Obr. 4: Tvrziště Černomice.Obr.

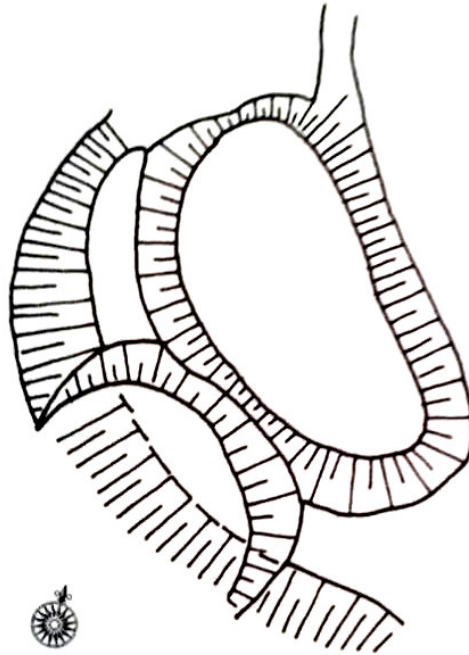
5: Terénní náčrt tvrziště podle Čížka z roku 1978.

Černošice



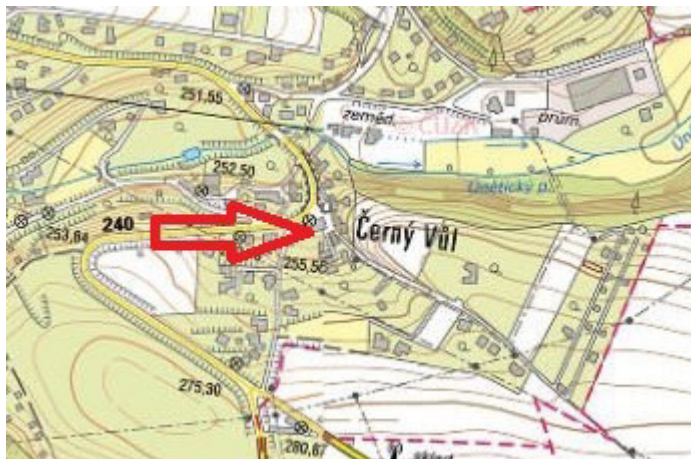
Obr.6: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



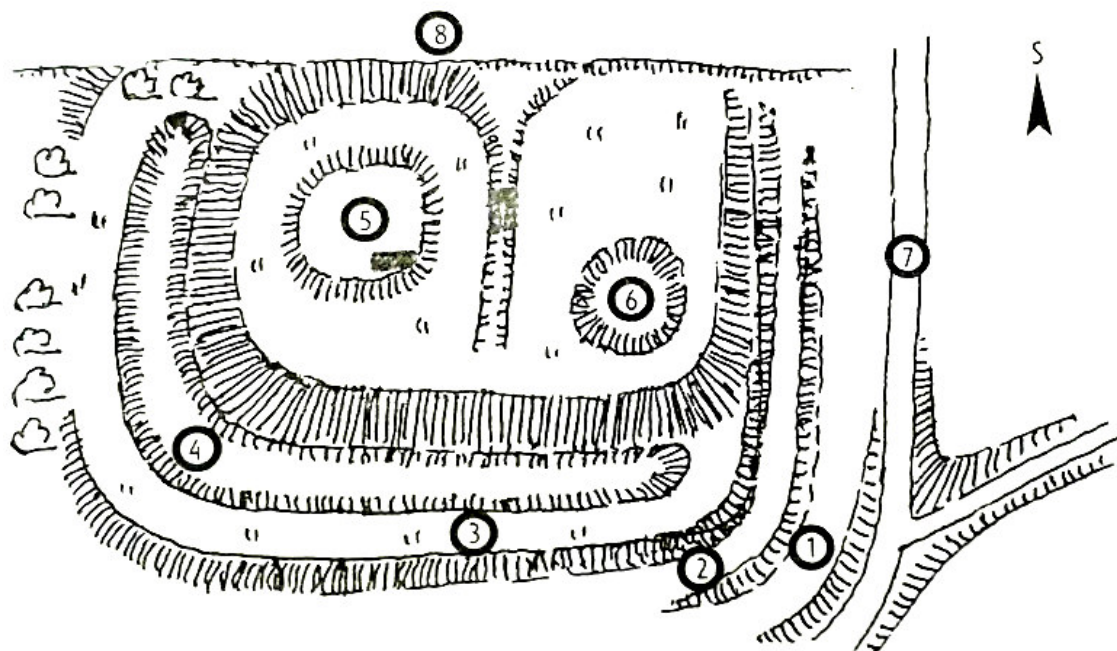
Obr. 7: Terénní náčrt tvrziště podle Encyklopedie Českých tvrzí 1998.

Černý vůl



Obr.8: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



Obr.9: Terénní náčrt tvrziště podle Čížka z roku 1959.

Červený Újezd



Obr.10: Katastrální mapa.

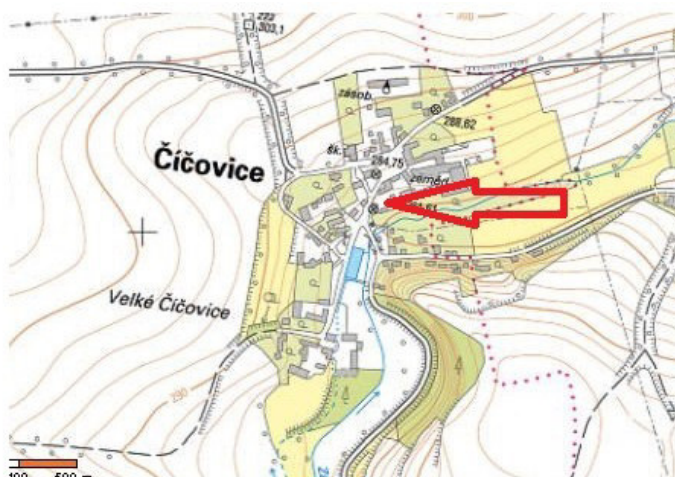
(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



Obr. 11: III.Vojenské mapování Františko – josefské 1877-1880 (Čechy).

(http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=3vm)

Čičovice



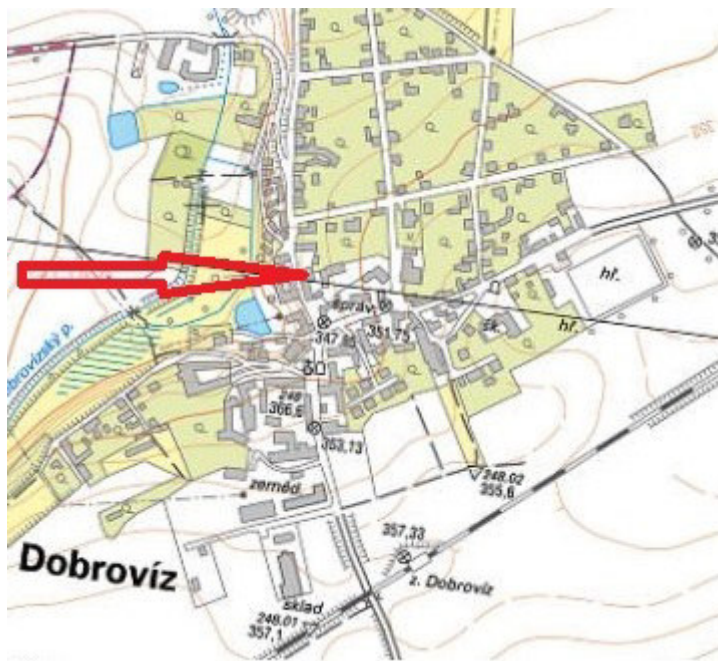
Obr.12: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)

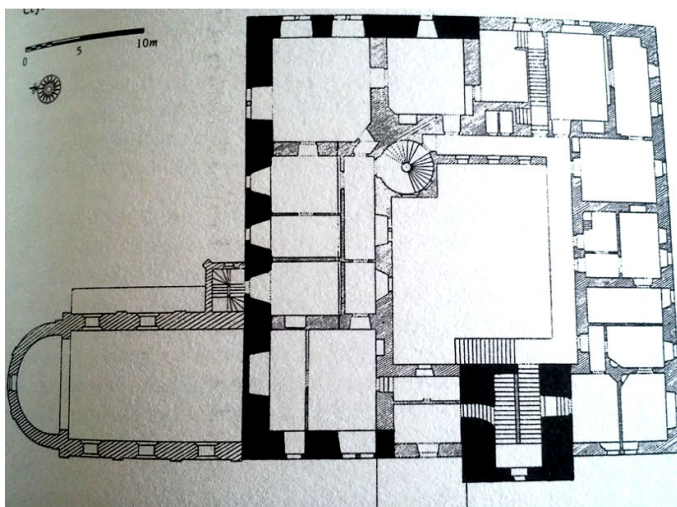


Obr. 13: Tvrziště Číčovice s nově vystavěnou kapličkou.

Dobrovíz



Obr.15



Obr. 16.

Obr. 17.

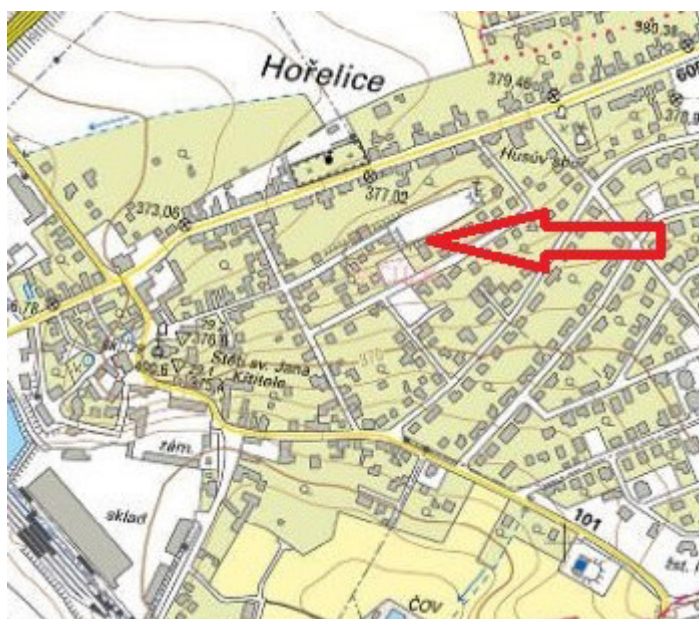
Obr. 15: : Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)

Obr. 16: Půdorys podle Encyklopedie Českých tvrzí 1998.

Obr. 17: Terénní náčrt tvrzíště podle Čížka z roku 1985.

Hořelice



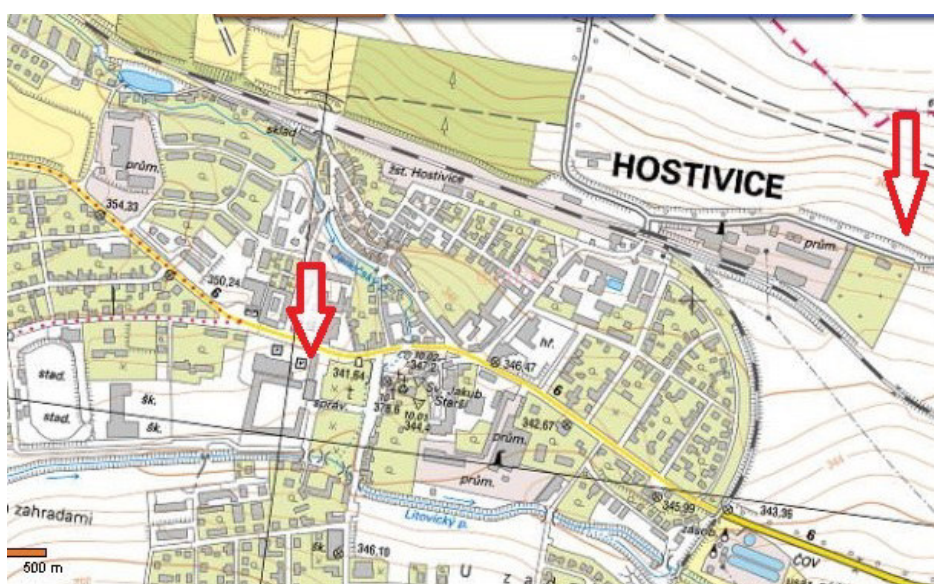
Obr.18: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



Obr. 19: Hořelický zámek – dnešní podoba tvrze.

Hostivice



Obr. 20: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



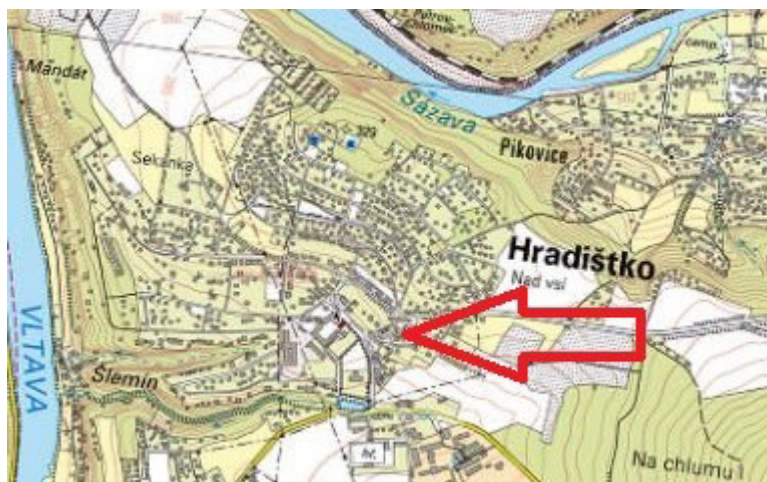
Obr. 21: Hostivický zámek – dnešní podoba tvrze.





Obr. 22, 23, 24: Hostivické tvrziště v průmyslové zóně.

Hradištko

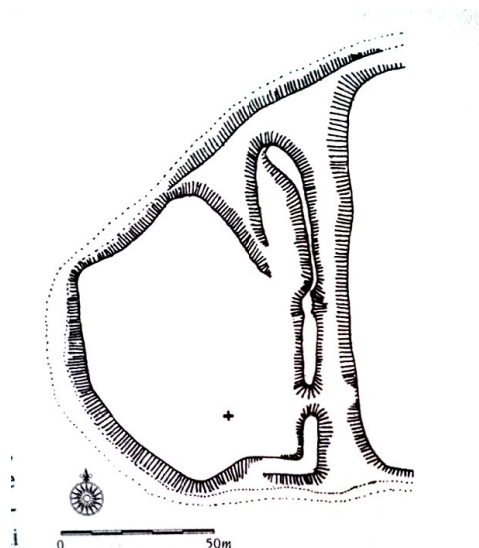
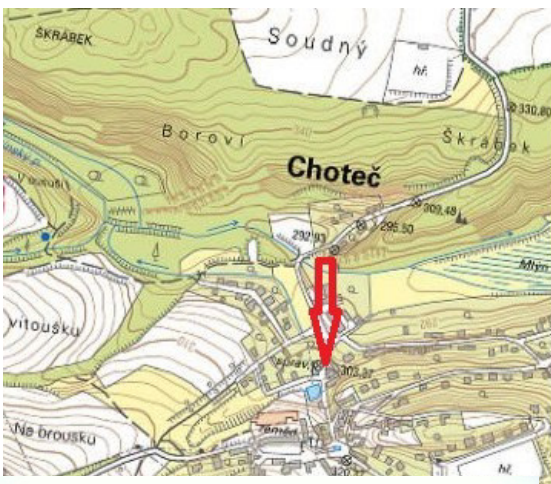


Obr. 25: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



Obr. 26: Zámek v obci Hradištko – dnešní podoba tvrze.
Choteč



Obr.
Obr. 28.

27.



Obr. 29.

Obr. 30.

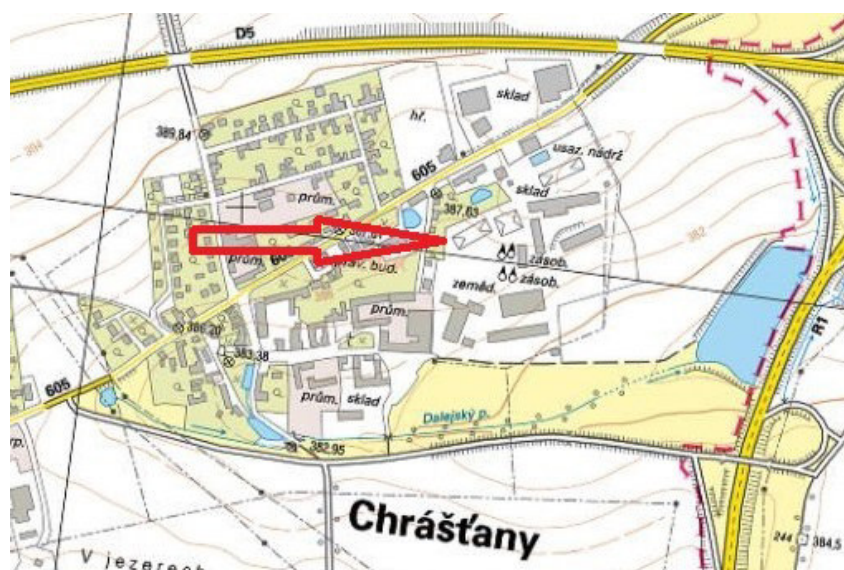
Obr. 27: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)

Obr. 28: : Terénní náčrt podle Encyklopedie Českých tvrzí 1998.

Obr. 29,30: Choteč – pozůstatky zdí.

Chrášťany



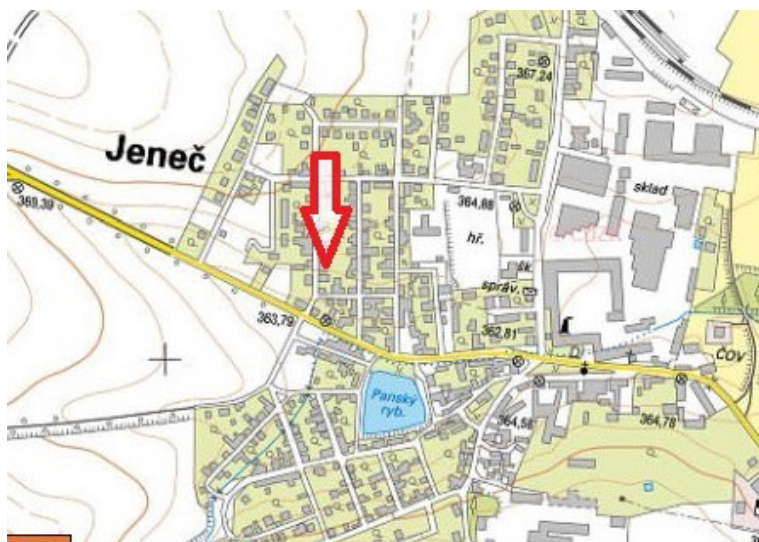
Obr. 31: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



Obr. 32: Chrástany – dnešní podoba tvrze.

Jeneč



Obr. 33: Katastrální mapa.

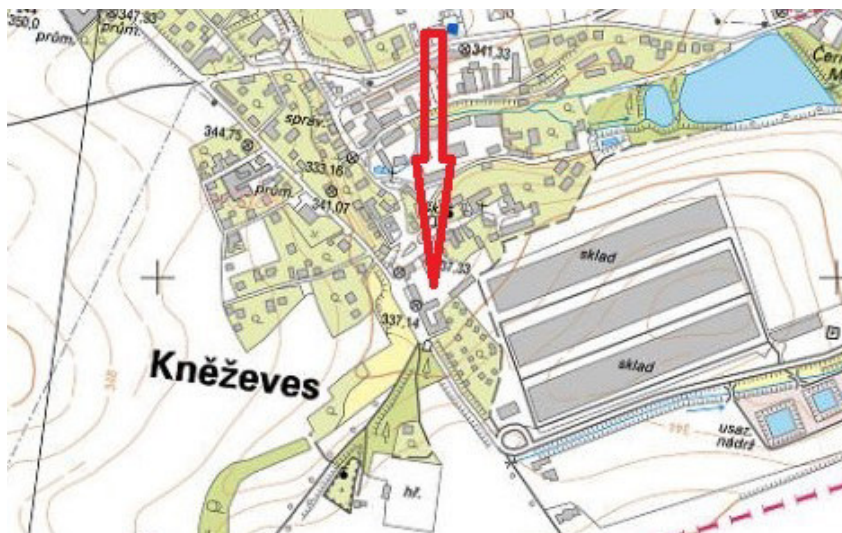
(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



Obr. 34: Jeneč.

(<http://www.vyletnik.cz/>)

Kněževés



Obr. 35: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



Obr. 36: III.Vojenské mapování Františko – josefské 1877-1880 (Čechy).

(http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=3vm)

Letky



Obr. 37: Katastrální mapa.

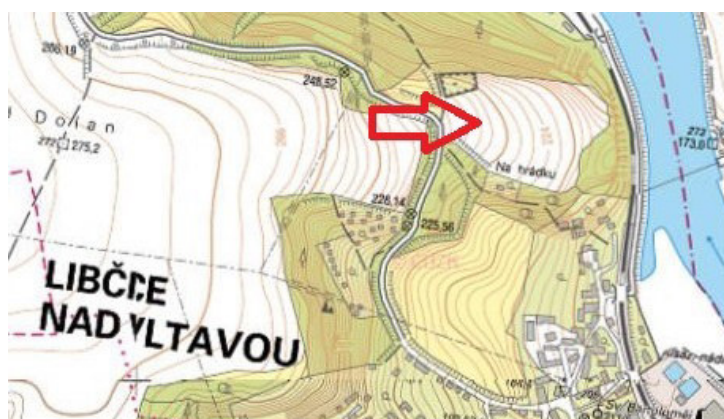
(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



Obr. 38: I.Vojenské mapování 1764-1768 a 1780-1783.

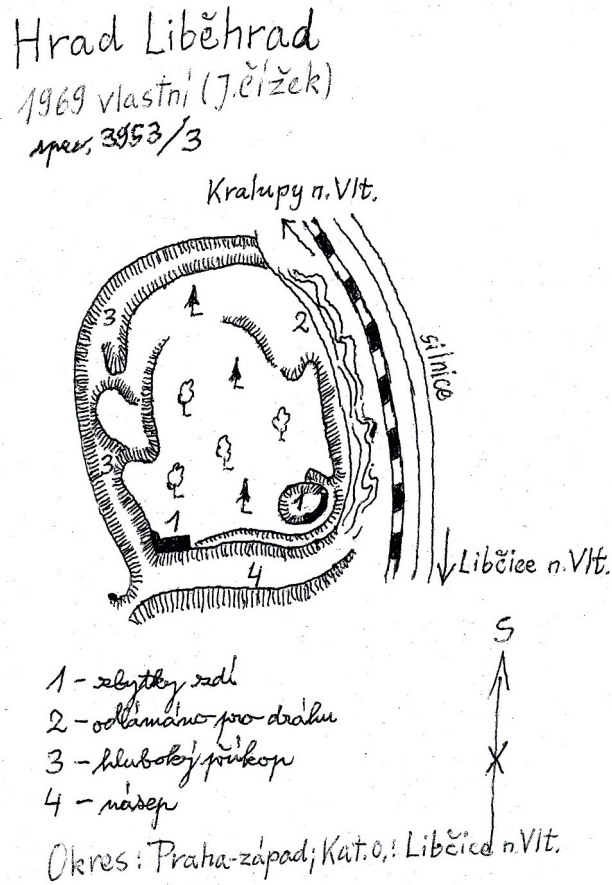
(http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=1vm)

Liběhrad



Obr. 39: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



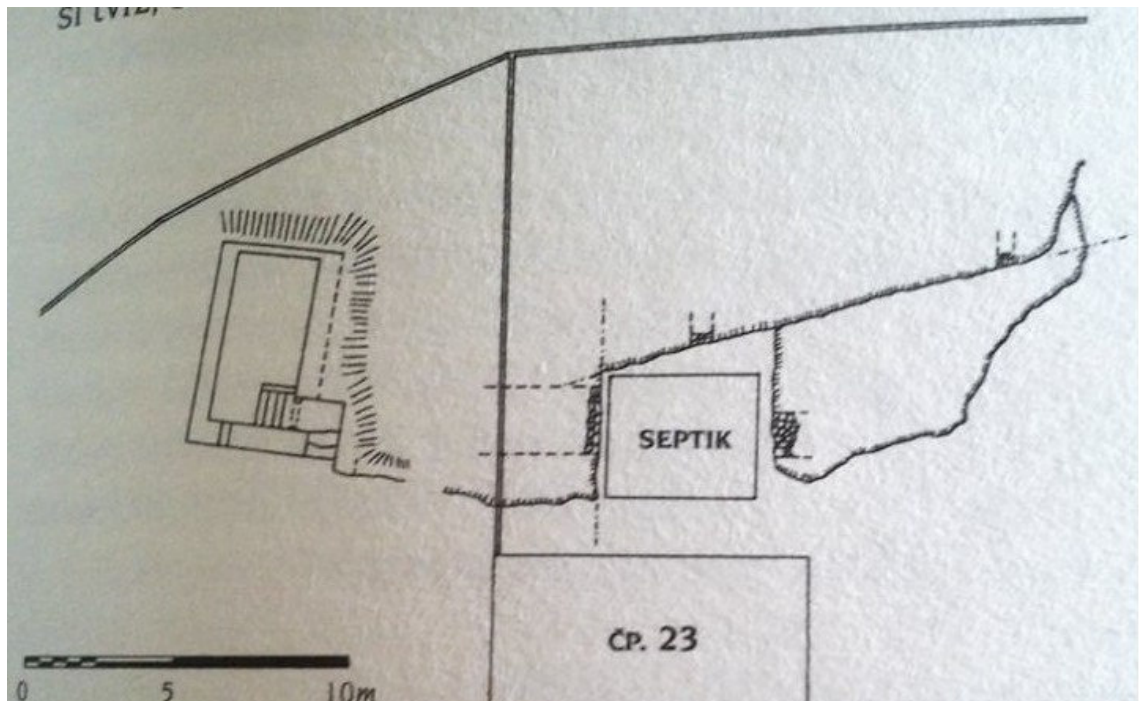
Obr. 40: Terénní náčrt podle Čížka z roku 1969.

Libeň



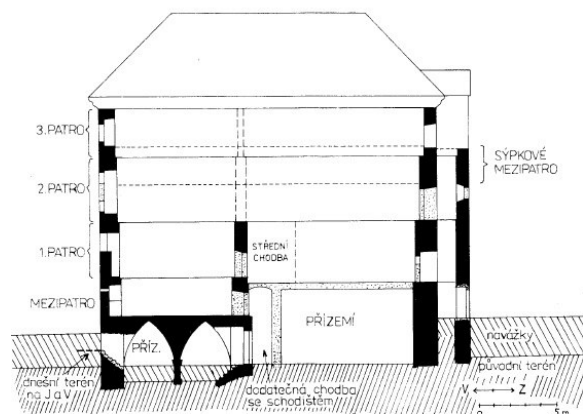
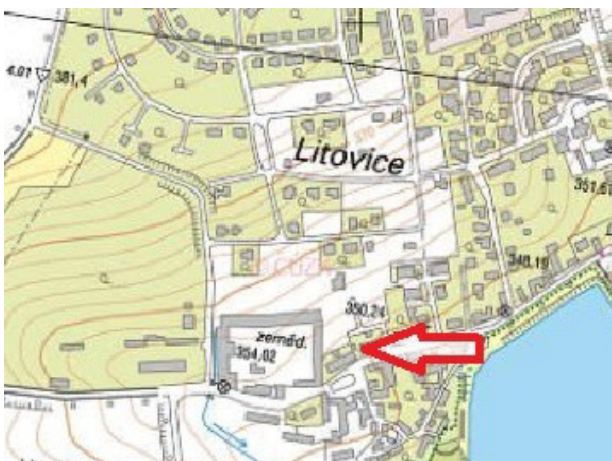
Obr. 41: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



Obr. 42: Terénní náčrt tvrziště podle Encyklopedie Českých tvrzí 1998.

Litovice



Obr. 43.



Obr. 44.



Obr. 45.

Obr. 46.

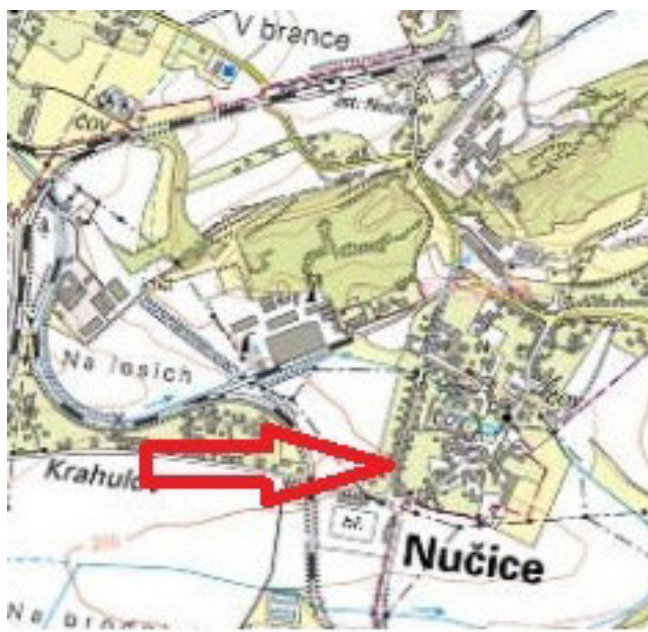
Obr. 43: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)

Obr. 44: Půdorys tvrze podle Rykl 1984.

Obr. 45: Litovice – pohled od silnice.

Obr. 46: Litovice – pohled z dvora.

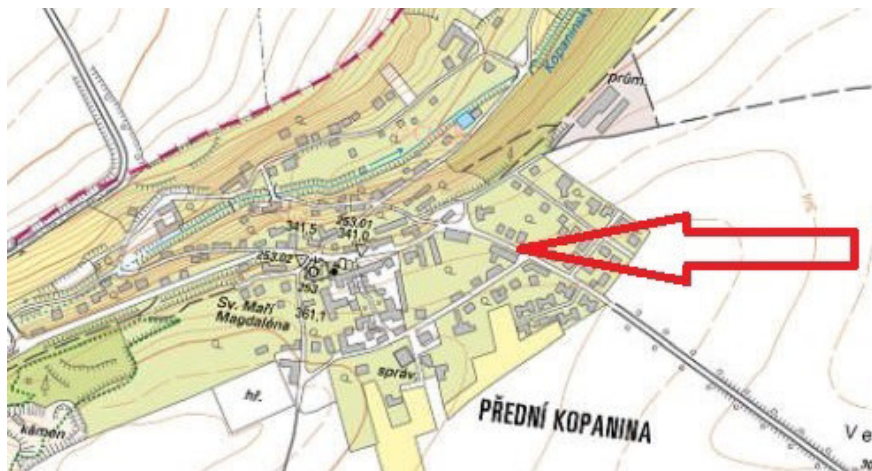


Nučice

Obr. 47: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)

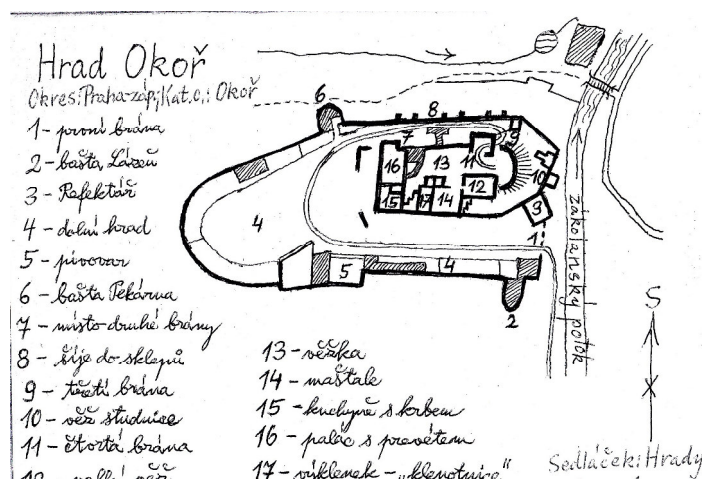
Přední Kopanina

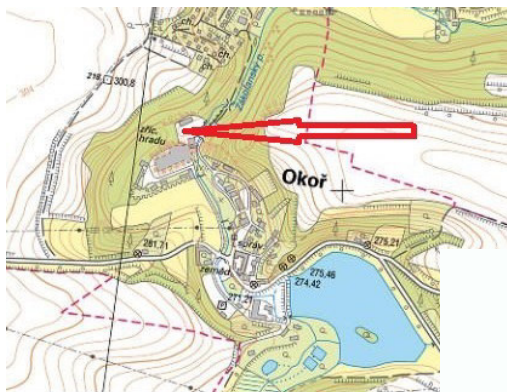


Obr. 48: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)

Okoř





Obr.
Obr. 50.

49.



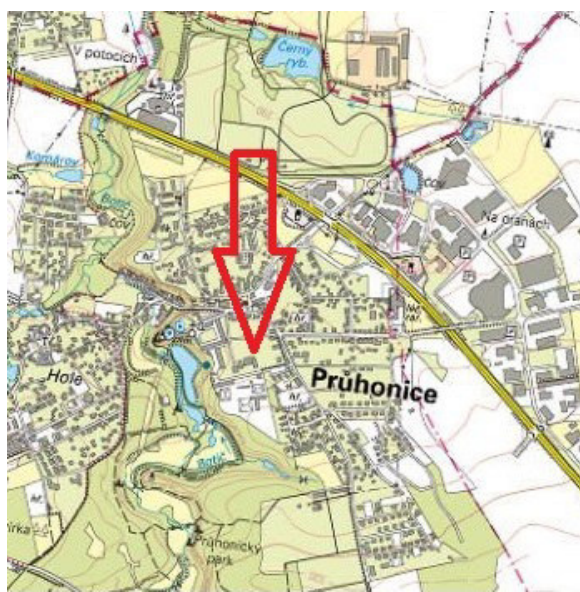
Obr. 51.

Obr. 49: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)

Obr. 50: Terénní náčrt podle J. Čížka 1971.

Obr. 51: hrad Okoř.



Průhonice

Obr. 52: Katastrální mapa.

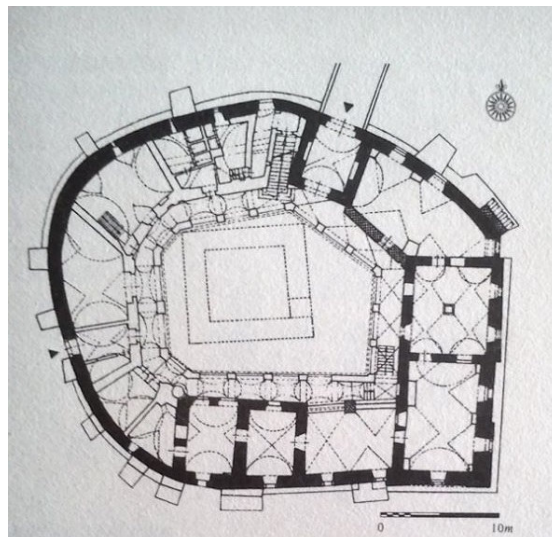
(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



Obr. 53: Zámek Průhonice – dnešní stav tvrze.

(<http://www.zamekpruhonice.cz/>)

Roztoky



Obr. 54.

Obr. 55.



Obr. 56.

Obr. 57.

Obr. 54: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)

Obr. 55: Půdorys tvrziště podle Encyklopedie Českých tvrzí 2005.

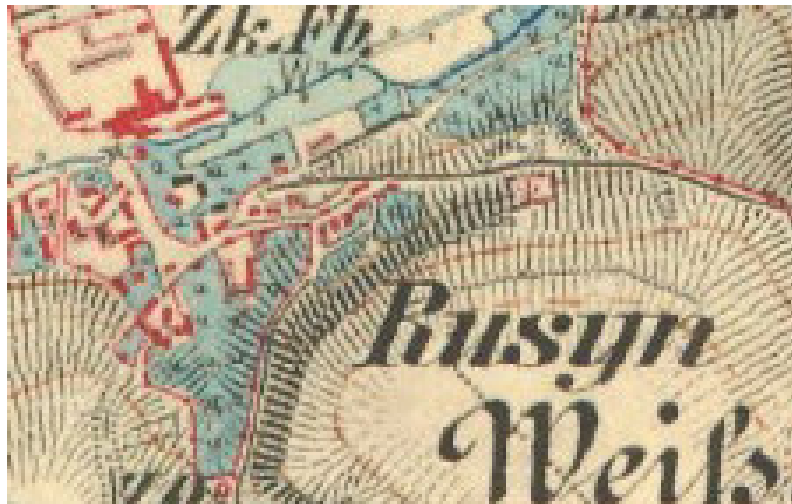
Obr. 56, 57: Zámek Roztoky u Prahy – dnešní stav tvrže.



Ruzyně

Obr. 58: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



Obr.59: III.Vojenské mapování Františko – josefské 1877-1880 (Čechy).

(http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=3vm)

Řitka



Obr.60: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



Obr. 61: Zámek Řitka – dnešní stav tvrze.

(<http://www.stredoceske-zamky.cz/>)

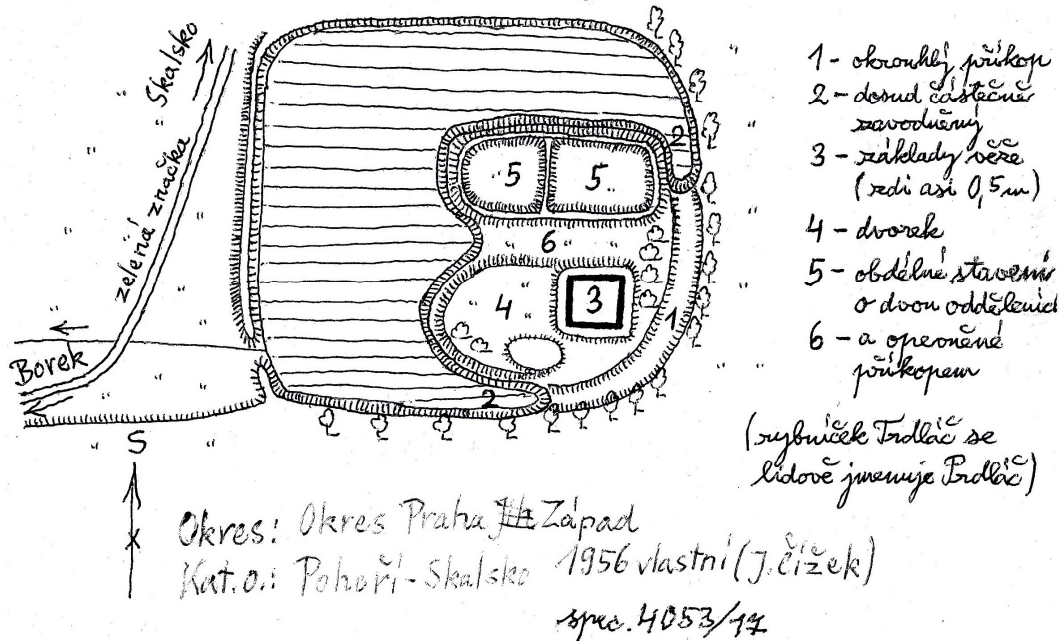


Skalsko

Obr. 62: Katastrální mapa.

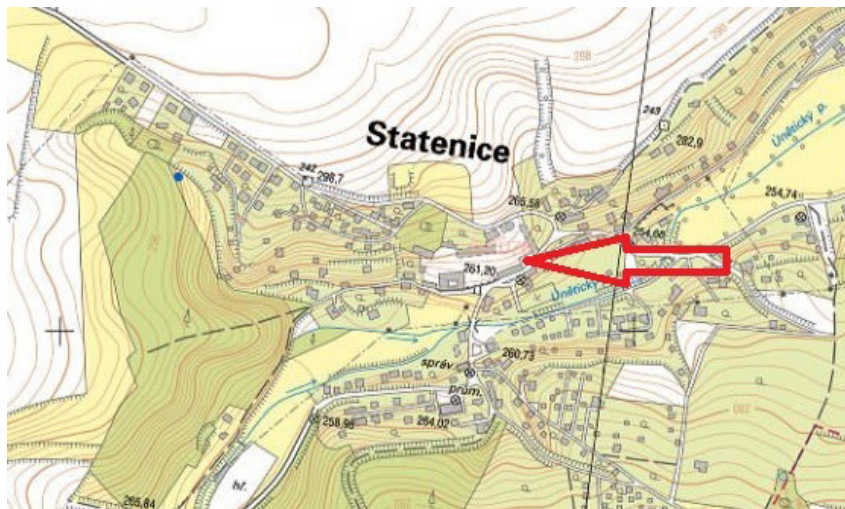
(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)

Tvrziště Skalsko v rybníčku Trdláci



Obr. 63: Terénní náčrt tvrziště podle Čížka z roku 1956.

Statenice



Obr. 64: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



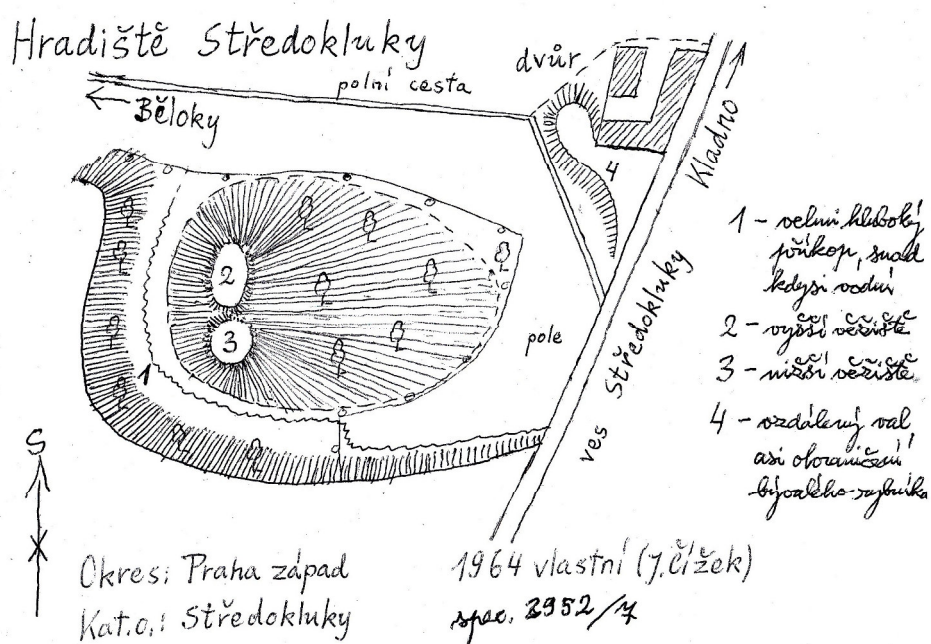
Obr. 65: zámek Statenice – dnešní podoba tvrze.

Středokluky



Obr. 66: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



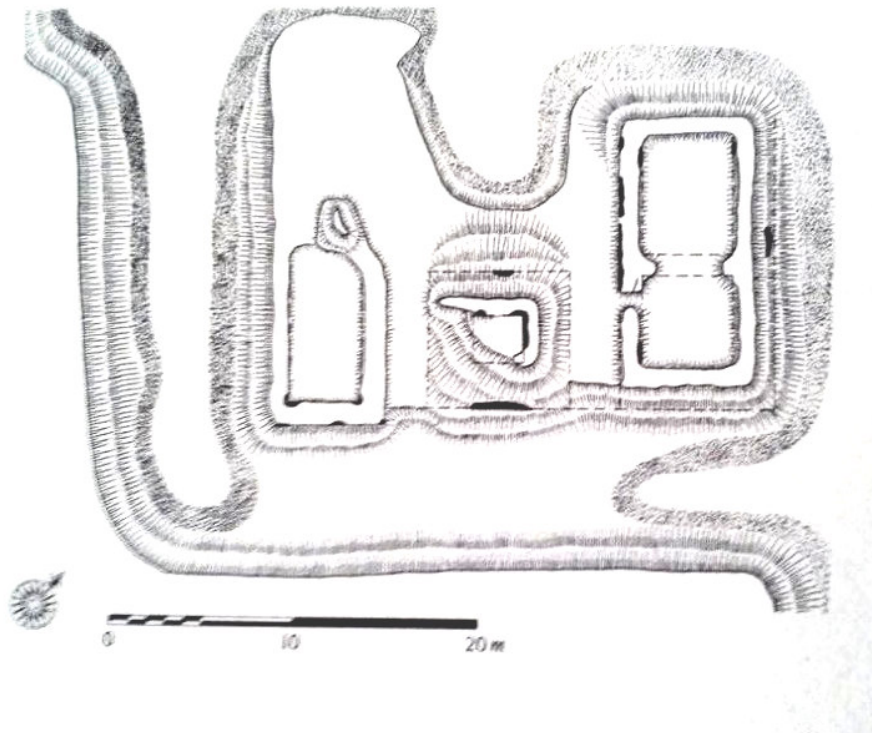
Obr. 67: Terénní náčrt tvrziště podle Čížka z roku 1964.

Suchdol



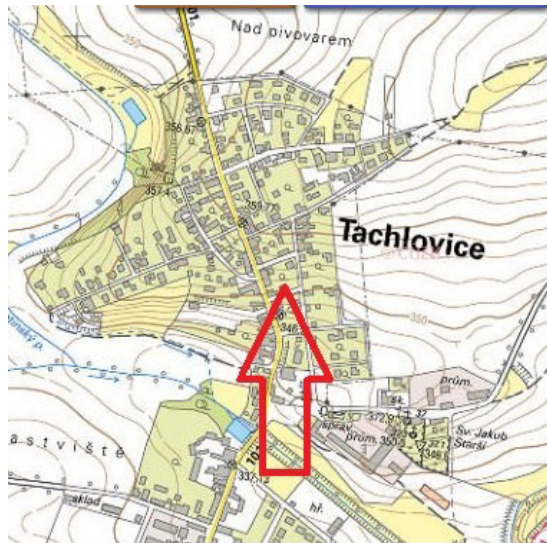
Obr. 68: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



Obr. 69: Terénní náčrt tvrziště podle Encyklopedie Českých tvrzí 2005.

Tachlovice



Obr. 70: Katastrální mapa.

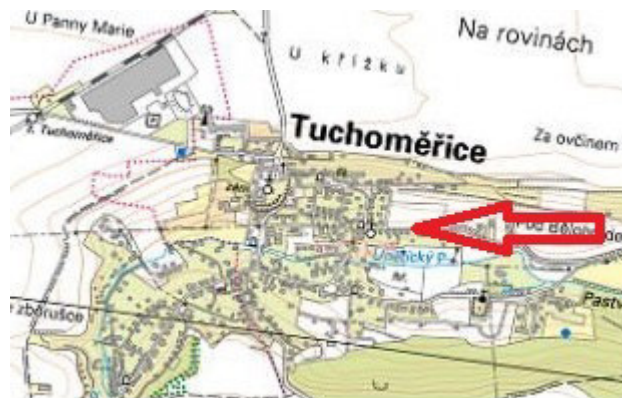
(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



Obr. 71: III. Vojenské mapování Františko – josefské 1877-1880 (Čechy).

(http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=3vm)

Tuchoměřice



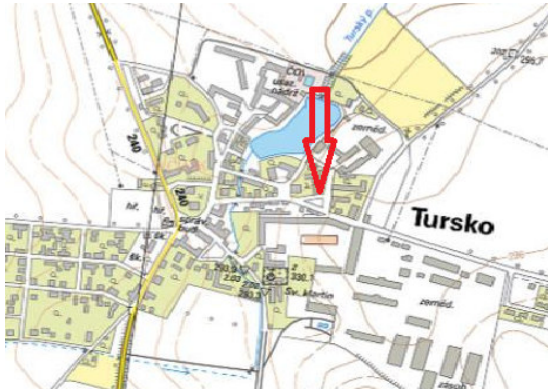
Obr. 72: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



Obr. 73: Zámek Tuchoměřice – dnešní podoba tvrze.

Tursko



Obr. 74.



Obr. 75.



Obr. 76.

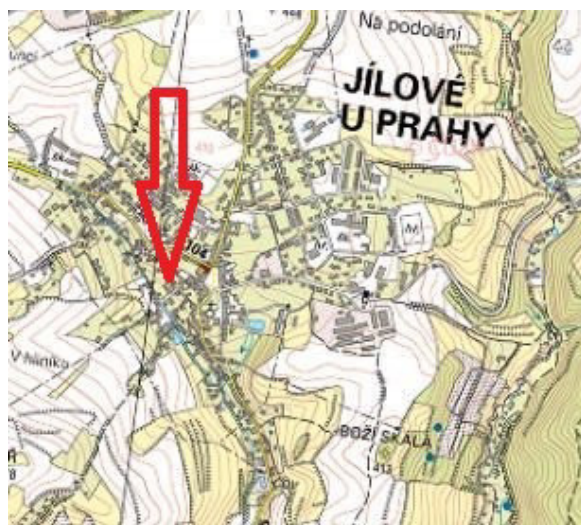


Obr. 77.

Obr. 74: Katastrální mapa.
 (http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)

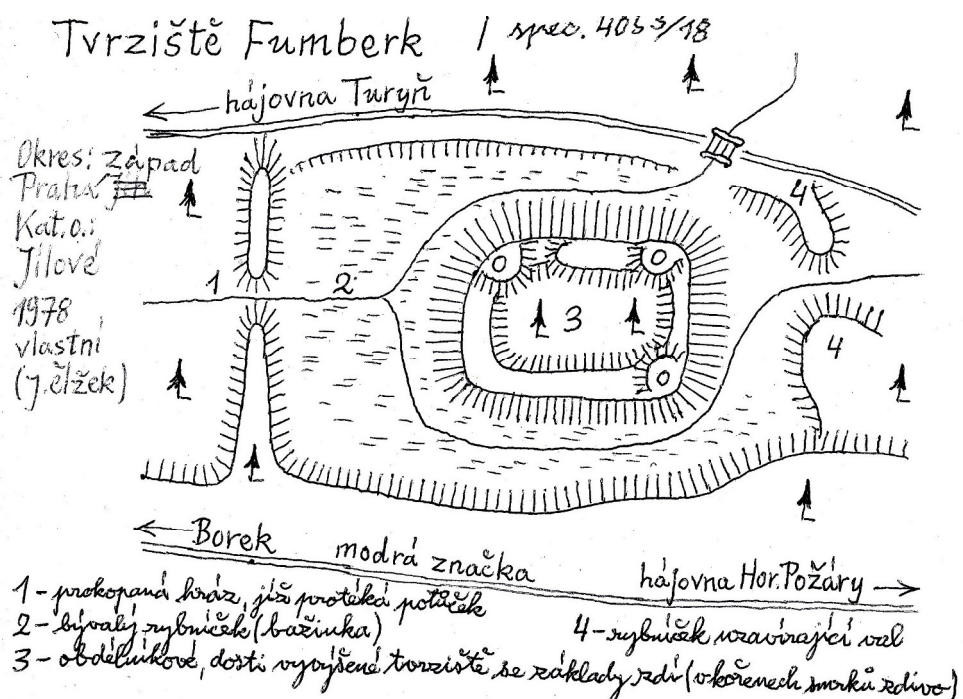
Obr. 75, 76, 77: Tursko – komenda.

Turyň



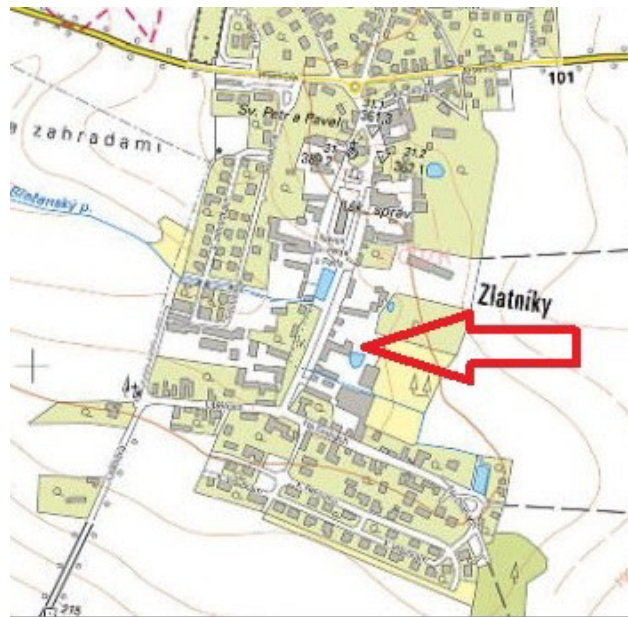
Obr. 78: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



Obr. 79: Terénní náčrt tvrziště podle Čížka z roku 1978.

Zlatníky



Obr. 80: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



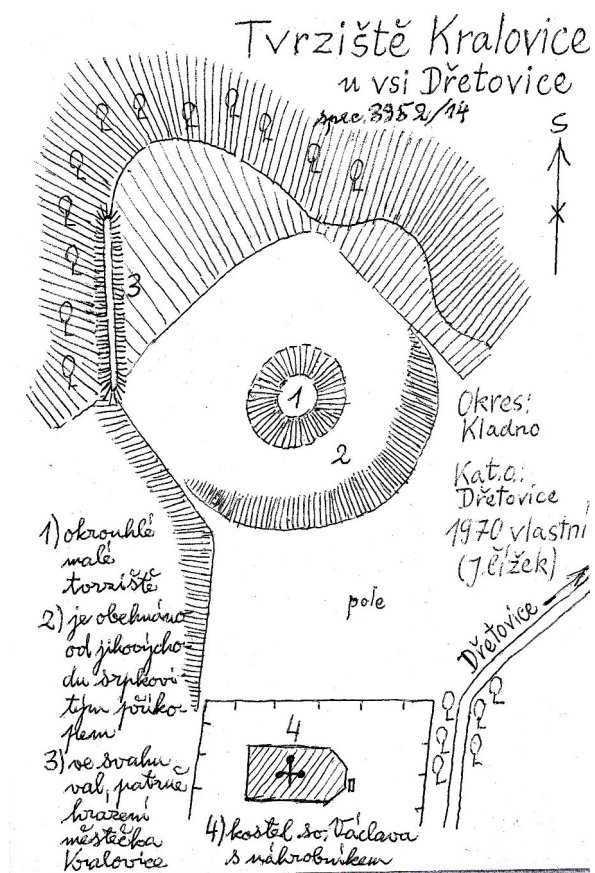
Obr. 81: Zlatníky – zámek součástí Agro Jesenice, dnešní stav lokality.

Dřetovice



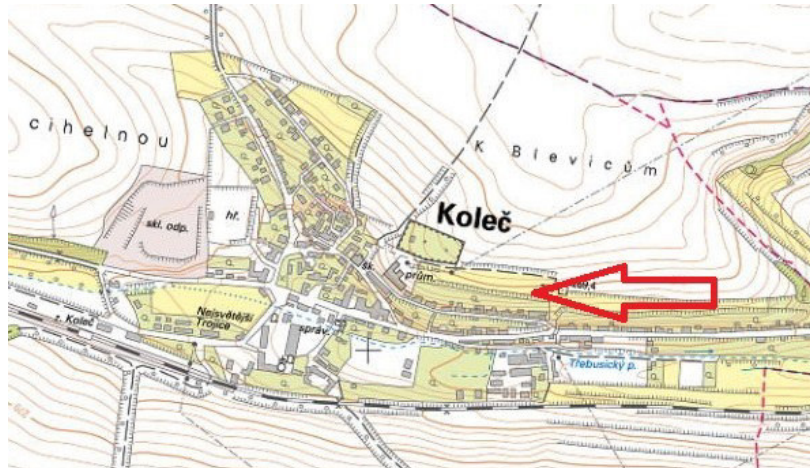
Obr. 82: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



Obr. 83: Terénní náčrt tvrziště podle Čížka z roku 1970.

Koleč



Obr. 84: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



Obr. 85: III. Vojenské mapování Františka – josefské 1877-1880 (Čechy).

(http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=3vm)

Libochovičky



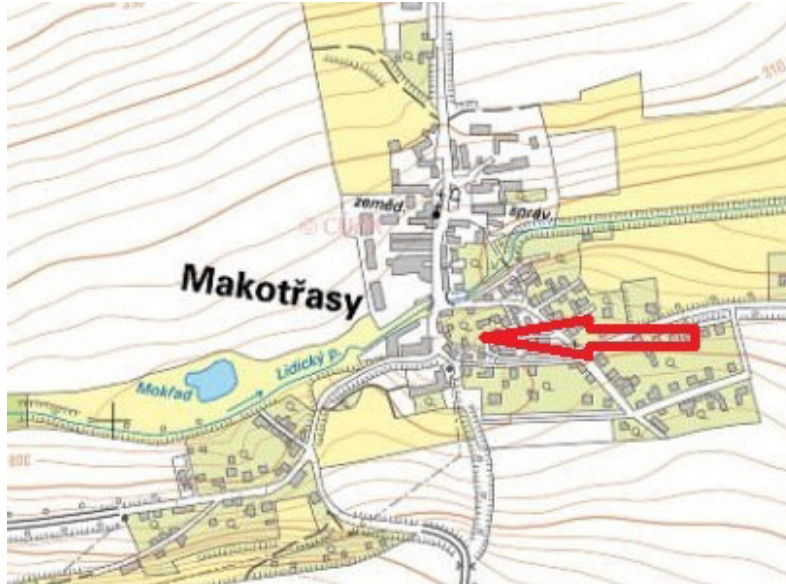
Obr. 86: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



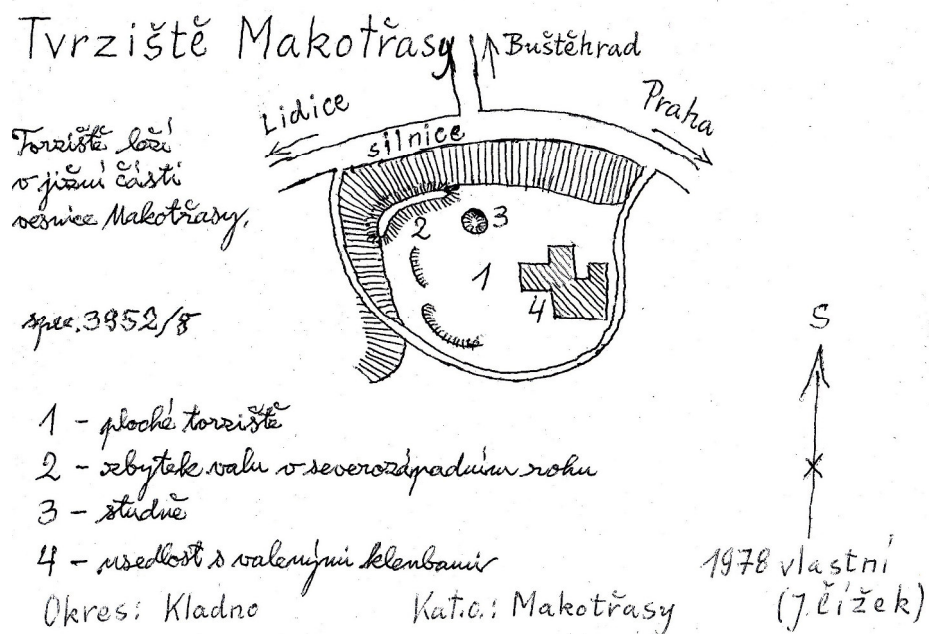
Obr. 87: Libochovičky.

Makotřasy



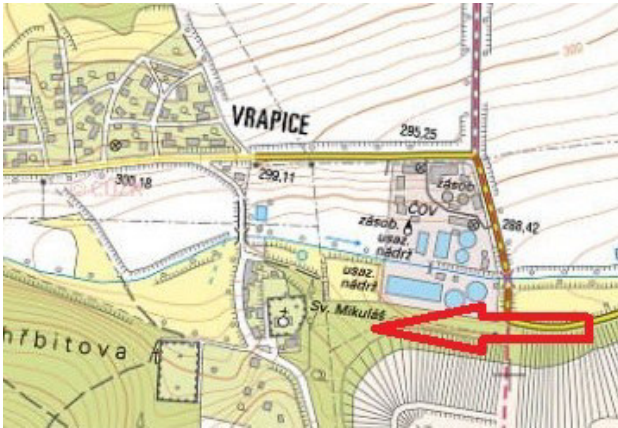
Obr. 88: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)



Obr. 89: Terénní náčrt tvrziště podle Čížka z roku 1978.

Vrapice



Obr.90.



Obr. 91.



Obr. 92.



Obr. 93.

Obr. 90: Katastrální mapa.

(http://www.ikatastr.cz/#zoom=8&lat=49.74701&lon=15.7673&layers_3=0B00FFTF)

Obr. 91: Vrapice – kostel sv. Mikuláše.

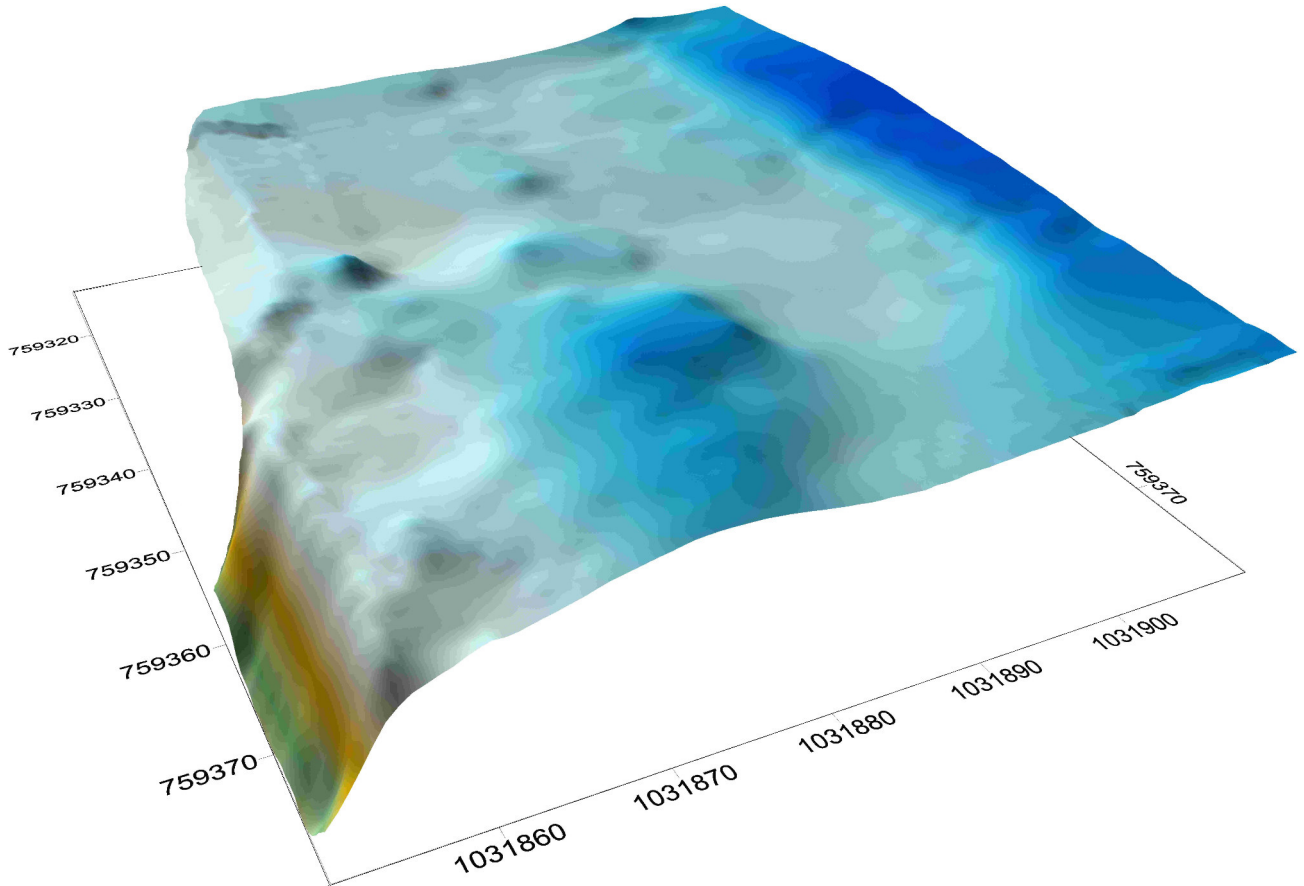
Obr. 92: Vrapice – pohled směrem od kostela sv. Mikuláše.

Obr. 93: Vrapice – budova bývalé márnice.

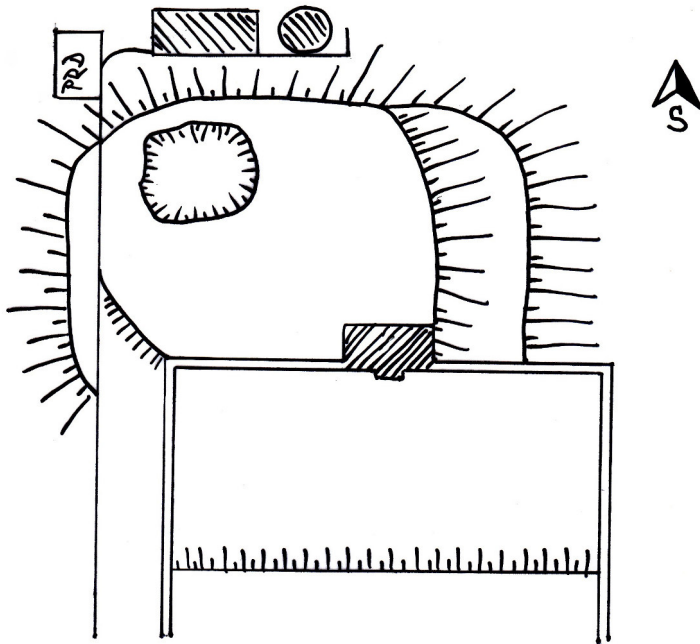


Obr. 94: Vrapice – letecký pohled na kostel sv. Mikuláše a přilehlé tvrziště.

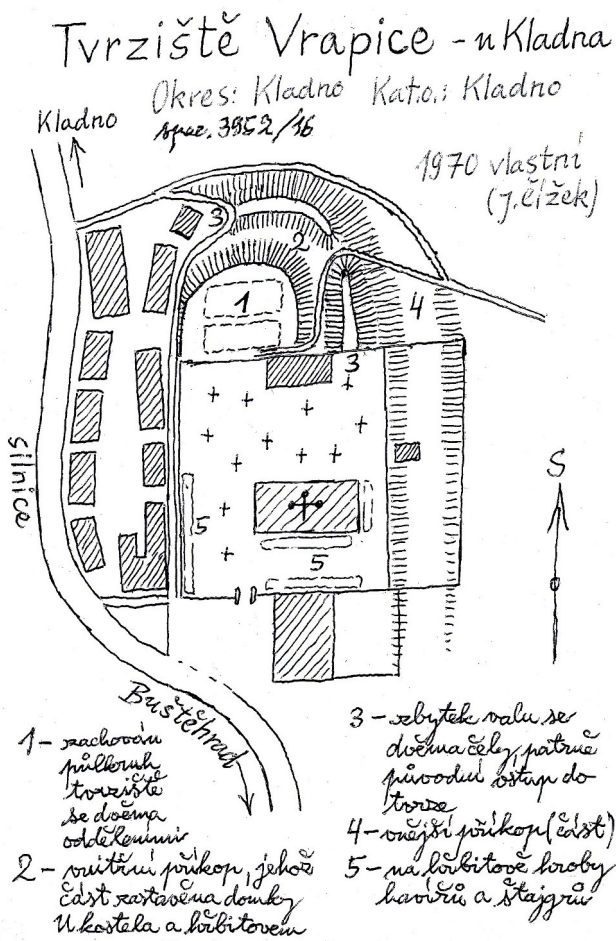
(www.mapy.cz)



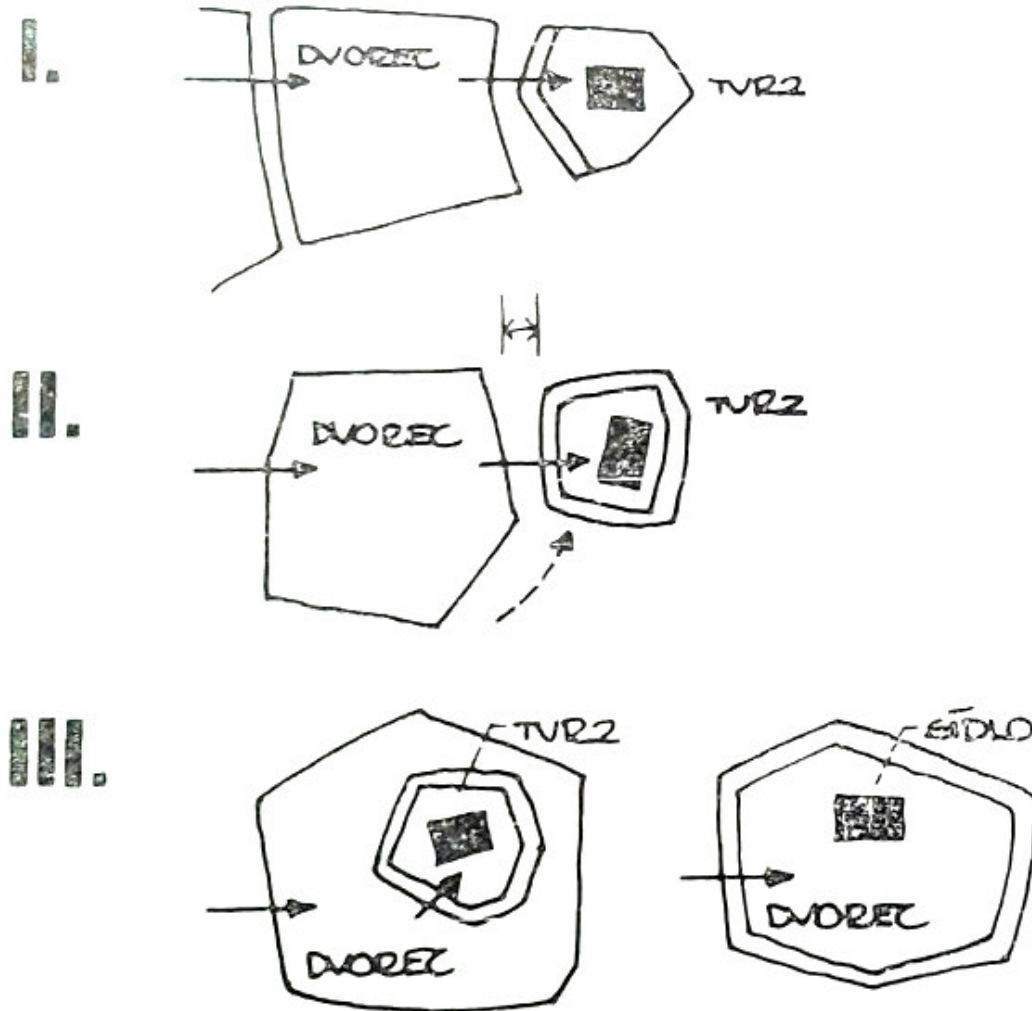
Obr. 95: 3D model tvrziště ve Vrapicích v programu Surfer 9 (Golden software) s částí přilehlého hřbitova.



Obr. 96: Plán lokality. Kresba autor.



Obr. 97: Náčrt tvrziště podle Čížka z roku 1970.



Obr. 98: Typy dvorců a jejich vztah k tvrzi (podle Kašička 1985).



Obr. 99: Mapa tvrzí pojednávaných v bakalářské práci.